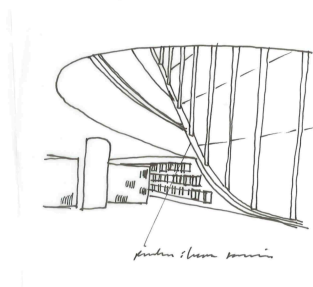


# Paikallisuuden käsite kaupunkitilassa – tulkinta Kenneth Framptonin teesistä



Marianna Wahlsten  
014822737

Pro gradu -tutkielma  
Taidehistoria  
Kulttuuriperinnön maisteriohjelma  
Helsingin yliopisto  
Syyskuu 2019  
ohjaaja: prof. Kirsi Saarikangas

<b>Tiivistelmä</b>	<b>2</b>
<b>1. Johdanto</b>	<b>3</b>
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset	4
1.2. Teoreettinen lähtökohta ja keskeiset käsitteet	7
1.3 Aikaisempi tutkimus	8
1.4 Tutkimusaineisto	10
1.5 Tutkielman rakenne	13
<b>2. Paikallisuuden tulkinnat</b>	<b>14</b>
2.1 Paikallisuus - postmodernin suuntauksen vastavirta	14
2.2 Paikallisuus ja jatkuvuus	17
2.3 Paikan henki	21
<b>3. Paikallisuuden käsite - tiedostustavat</b>	<b>25</b>
3.1 Muuttuvat työskentelymaailmat ja tiedostustavat	26
3.2 Globaali verkosto	28
3.3 Geometrian merkitys	30
<b>4. Paikallisuus, perspektiivi ja suunnittelun semioottiset järjestelmät</b>	<b>34</b>
4.1 Perspektiivin symbolinen merkitys	35
4.2 Eletty perspektiivi - piirtämisen merkitys	39
<b>5. Paikallisuuden merkitys nykyarkkitehtuurissa</b>	<b>44</b>
5.1 Ajallisten kerrostumien merkitys kaupallisuuden keskellä	46
5.2 Kulttuurinen murros ja paikallinen identiteetti	48
5.2.1 Paikallisuuden merkitys suurkaupungin muutoksessa	52
5.3 Kansallinen identiteetti ja historiallinen jatkumo	53
5.3.1 Paikallisuuden merkitys korttelirakenteessa	56
5.3.2 Julkisen tilan paikkasidonnaisuus	59
<b>Yhteenveto</b>	<b>62</b>
<b>Lähdeluettelo</b>	<b>67</b>
<b>Kuvaliitteet</b>	<b>75</b>

# HELSINGIN YLIOPISTO - HELSINGFORS UNIVERSITET - UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Humanistinen tiedekunta Humanistiska fakulteten Faculty of Arts	Laitos - Institution - Department Kulttuurien osasto
Tekijä - Författare - Author Wahlsten, Marianna	
Työn nimi - Arbetets titel - Title Paikallisuuden käsite kaupunkitilassa - tulkinta Kenneth Framptonin teesistä	
Oppiaine - Läroämne - Subject     Taidehistoria	
Vuosi - År - Year 2019	
Tiivistelmä - Abstrakt - Abstract Postmodernin arkkitehtuurin vaihtoehtoisena näkökulmana esitetty historiallista eklektisyyttä vastustanut 'kriittinen regionalismi' voidaan nykypäivänä ymmärtää paikallisuuden ja jatkuvuuden teoriana. Tutkimukseni selvittää miten paikallisuuden merkitystä tulisi huomioida nykyarkkitehtuurin kontekstissa, kun digitaalisuus muuttaa tapaa millä todellisuutta hahmotetaan. Informaation välitykseen liittyvä vallankumous on muokannut ajan ja paikan käsitteitä. Tutkin digitalisaation merkitystä osana arkkitehtuurin luovaa työskentelyä, fenomenologiaan pohjautuvan arkkitehtuuriteorian näkökulmasta. Selvitän myös perspektiivin merkitystä digitaalisten ohjelmien rakenteissa. Tutkimukseni lähtökohta on arkkitehtuurihistorioitsija Kenneth Framptonin essee Towards a Critical Regionalism: SixPoints for an Architecture of Resistance (1983). Esimerkkinä ympäristön huomioinnista Frampton nostaa Alvar Aallon piirtämän Säynätsalon kunnantalon (1952). Käytän rakennusta lähtökohtana tutkimuksessani, kun analysoin miten nykypäivän suunnittelussa voidaan huomioida paikallisuutta ja ympäristöä. Selvitän teorian kehitystä ja niitä mahdollisuuksia, mitä arkkitehtuurissa on toteutettu perustuen Framptonin teesin keskeisiin ajatuksiin. Tulkitsen paikallisuuden käsitettä nykyarkkitehtuurin esimerkkien avulla, myös empiiristen havaintojen ja liikkeen kautta. Vertaan globalisaation merkitystä ja historiallisten kerrostumien jatkumoa kahdessa vastakkaisessa kaupunkitilassa. Ajallisen kehityskaaren havainnollistamiseksi vertaan arkkitehtuurin esimerkkejä eri vuosikymmeniltä. Lopuksi sovellan Framptonin teesiä Anttinen Oiva arkkitehtitoimiston suunnittelemaan Helsingin yliopiston pääkirjastoon (2012).	
Avainsanat - Nyckelord - Keywords Kenneth Frampton, kriittinen regionalismi, paikallisuus, paikan henki, digitalisaatio, perspektiivi, globalisaatio, kaupunkisuunnittelu, arkkitehtuuri	
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto - Helda / E-thesis (opinnäytteet)	

## 1. Johdanto

“Huoli uniikkien paikkojen katoamisesta yhdenmukaistavan globalisaation seurauksena kertoo osaltaan siitä, että “paikka” ei loppujen lopuksi ole yksinomaan riippuvainen subjektiivisesta kokemuksesta”. (Lukkarinen 2015: 28)

Tutkimukseni kohteena on paikallisuuden käsite arkkitehtuurissa, jonka olen johtanut arkkitehtuurihistorioitsija Kenneth Framptonin esseestä *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance* (1983). Tavoitteeni on selvittää Framptonin ’kriittinen regionalismi’ käsitteen merkitystä nykypäivän kaupunkisuunnittelussa. Venetsian arkkitehtuuribiennaalissa vuonna 2016 tutustuin kiinalaisen arkkitehdin Zhang Ken suunnittelemaan 1:1 kokoon rakennettuun Micro Yuan’er lasten kirjastoon ja taidekeskukseen (2015), mikä teki lähtemättömän vaikutuksen. Kun myöhemmin löysin kuvauksen Zhang Ken arkkitehtuurista esimerkkinä kriittinen regionalismi suuntauksesta Liane Lefaivren ja Alexander Tzonisin teoksessa, heräsi kiinnostukseni ymmärtää Framptonin teesin merkitys nykyarkkitehtuurin globaalissa kontekstissa. Kiinnostuin erilaisten ajallisten tasojen yhdistymisestä kaupunkikuvassa, sekä eri aikakausina syntyneiden ympäristöjen muodostamista kokonaisuuksista.

Framptonin teesi nostaa esille globalisaation yhdenmukaistavan vaikutuksen sekä modernistisen suuntauksen rationalistiset tavoitteet kaupunkisuunnittelussa. Nykypäivänä globalisaation aiheuttamaa yhdenmukaistumista arkkitehtuurissa voidaan pitää tietotekniikan vauhdittamana ilmiönä. Digitaalisen murroksen vaikutuksesta informaatio liikkuu entistä nopeammin ja laajemmin. Samalla modernistinen ajattelu tehokkuudesta ja järjeistämisestä jatkuu voimakkaana tekijänä digitaalisten rakenteiden sisällä ja tietotekniikan kehityksen päämäärissä. Tästä lähtökohdasta tutkimukseni pyrkii arvioimaan tietotekniikan avulla syntyneiden ohjelmien ja alustojen tarjoamia tilan hahmotukseen ja analysointiin liittyviä vaikutuksia. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten kulttuuristen ympäristöjen rikkaus ja monimuotoisuus säilyy, ilman että katsotaan nostalgisesti



menneisyyteen. Käytän tutkimuksen lähtökohtana Framptonin teesiä, minkä avulla tulkitseen paikallisen kulttuuriperinnön merkitystä kaupunkisuunnittelussa.

## 1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Regionaalisuus käsitteenä on noussut esille arkkitehtuurin historiassa eri aikakausina, yleensä vallitsevaa rakentamisen suuntausta vastustavana ilmiönä. Regionalismin merkitys voidaan ymmärtää arkkitehtuurin kaavamaisuutta vastaan, niin että alueen ja paikallisen kulttuurin vaatimuksia havainnoidaan (vrt. Lefaivre & Tzonis 2003, 2012; Canizaro 2007). 1900-luvun alkupuoliskolla regionalismi arkkitehtuurin kriittisenä käsitteenä nousi esille modernistisen avantgarden funktionalistisia tavoitteita haastavana suuntauksena. Tämä selviää teoksessa *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization*, missä arkkitehdit Alexander Tzonis ja Liane Lefaivre selvittävät ja käsittelevät regionalismin mahdollisuutta ja teoreettista kehitystä arkkitehtonisena suuntauksena. Modernistisen arkkitehtuurin sisällä syntynyt liike, joka vastusti International Style -suuntauksen liiallista rationalismia, sai näkyvyyttä amerikkalaisen akateemikon ja kriitikon Lewis Mumfordin vaikutuksesta. Mumfordin vaihtoehtoinen näkökulma New Yorkin Museum of Modern Art -ohjelmassa toi esille 1930-luvulla Alvar ja Aino Aallon humanistisen arkkitehtuurin perinteen (Lefaivre & Tzonis 2012: 116). Termi 'kriittinen regionalismi' (*Critical Regionalism*) tuli alunperin esille Tzonisin ja Lefaivren artikkelissa *The Grid and the Pathway* (1981), missä se on määritelty yksilöllisten ja paikallisten arkkitehtonisten erikoispiirteiden (*individual and local architectonic features*) huomioimisena (Frampton 1985: 20). Frampton on tähdentänyt, että kriittinen regionalismi pyrkii vaikuttamaan välillisesti globalisaation vaikutuksia vastaan. Strategian pohjimmaisena ajatuksena on paikallisten elementtien erityispiirteiden ymmärtäminen 'epäsuorasti'. Tämä osoittaa, että niitä ei ole tarkoitus tulkita kirjaimellisesti tai kopioida suoraan, vaan kriittisen arvion kautta.

*Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance* essee sisältyi taidehistorioitsija Hal Fosterin toimittamaan vuonna 1983 ilmestyneeseen

teokseen *The Anti-Aesthetic*. Teos koostuu keskeisistä postmodernia muutosta käsittelevistä artikkeleista ja heijastaa modernistisen utopian kaatumista (vrt. Baudrillard 1985, Lyotard 2005). Fosterin mukaan postmodernin teorian pohjalla on pyrkimys hajottaa modernismin rakenteita: vaikka modernismin perintöä ei ole mahdollista sulkea pois, sen periaatteet ja säännöt avataan ja kirjoitetaan uudelleen (Foster 1985: xi). Framptonin esseen otsikko *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance* viittaa laajempaan diskursiiviseen kehykseen modernistisen arkkitehtuurin perinteessä. Toisin kuin Le Corbusier'n viiden periaatteen manifesti, mikä kohdistui arkkitehtuurin rakenteellisiin elementteihin, Framptonin teesin kuusi kohtaa käsittelee rakennetun ympäristön kehitykseen liittyviä esteettisiä, filosofisia ja poliittisia kysymyksiä. Keskeisenä ajatuksena on modernistisen ideologian ytimessä vaikuttava rationaalisuus, mikä Framptonin mukaan on aiheuttanut yksipuolista ja huonoa kaupunkisuunnittelua 1960-luvulta lähtien (vrt Jacobs 1972). Esseen sisällöstä olen poiminut keskeiset ajatukset kohdista 1., 3. ja 6. Näiden kohtien sisältö selvittää lähtökohtiani, joiden pohjalta tarkastelen paikallisuuden merkitystä.

Kohdassa 1. '*Culture and Civilization*' lähtökohtana on filosofi Paul Ricoeurin huomio globalisaation aiheuttamasta esteettisen ympäristön yhdenmukaistumisesta. Frampton viittaa Ricoeurin kuvaukseen kansainvälisen markkinatalouden ja jatkuvasti kasvavan kulutuksen vaikutuksista, mikä on johtanut siihen, että maailmanlaajuisesti kohtaamme samat esineet, ilmiöt ja kulttuuriset konventiot: "*Everywhere throughout the world one finds the same bad movie, the same slot machines, the same plastic or aluminium atrocities*" (Frampton 1985: 16). Framptonin kritiikki heijastaa jo 1960-luvulta lähtöisin olevaa kriittistä suhdetta globalisaation (*phenomenon of universalization*) vaikutuksiin. Tämä argumentti muodostaa lähtökohdan tutkimukselleni.

Kohdassa 3. '*Critical Regionalism and World Culture*' Frampton keskittyy tarkemmin regionaalisuus käsitteeseen, mikä vaikuttaa avantgarden vastakkaisena liikkeenä (*arrière-garde*) tapahtuvana muutoksena. Frampton haluaa kyseenalaistaa

jatkuvan teknologisen kehityksen optimoinnin, sekä toisaalta myös välttää nostalgista menneisyyden ihannoitua (Frampton 1985: 20). Siksi Frampton korostaa kriittisyyden merkitystä regionaalisuuden yhteydessä, johtuen termiin liittyvistä poliittisista ja eettisistä konnotaatioista (Frampton 1985: 21, Giamarelos 2016: 14). Tästä syystä käytän 'paikallisuus' käsitettä lähtökohtana tutkimuksessani, minkä olen johtanut arkkitehti ja teoreetikko Juhani Pallasmaan artikkelista (Pallasmaa 1988). Lisäksi paikallisuuden käsitteen avulla liitän näkökulmani selkeämmin fenomenologian teoriasta lähtöisin olevaan arkkitehtuurin teoriaan.

Kohdassa 6. *'The Visual Versus the Tactile'* Frampton kritisoi näköaistin prioriteettia länsimaisessa kulttuurissa ja sen seurauksena syntyneitä aistikokemuksen yksipuolista huomioimista rakentamisessa (Frampton 1985: 28). Tämän yhteydessä Frampton nostaa esille Alvar Aallon piirtämän Säynätsalon kunnantalon (1952) esimerkkinä arkkitehtonisesta kokonaisuudesta, jonka viimeistelyssä ja suunnittelussa taktiiliset ominaisuudet on otettu huomioon erityisen tarkasti. Se edustaa suunnittelua ja toteutusta, missä tilan merkityksen voi ymmärtää vain kokemalla se paikan päällä, ei kuvien välityksellä: *"it cannot be reduced to mere information, to representation or to the simple evocation of a simulacrum substituting for absent presences"* (Frampton 1985: 28). Framptonin argumentti näköaistin keskeisestä roolista kyseenalaistaa valistusajan filosofisia periaatteita.

Näistä lähtökohdista selvitän tietotekniikan kehityksen vaikutuksesta syntyneitä rakenteita arkkitehtuurin suunnitteluprosessissa, sekä kehollisen kokemuksen mahdollisuutta perspektiivioppiin perustuvien ohjelmien rinnalla. Framptonin esseen pohjalta ymmärrän paikallisuuden käsitteen niin, että jokaisen tilanteen vaatimuksia tarkastellaan olemassaolevan paikan luonteen näkökulmasta. Framptonin essee käsittelee teknologian vaikutuksesta syntyneitä epäkohtia, minkä nykypäivän kontekstissa liitän tietotekniikan kehitykseen. Pohdin digitalisaation vaikutusta, mikä on nopeuttanut suunnittelua, kun teknologia on muuttanut arkkitehtien työskentelyä, sekä rakennusteollisuuden tuotantoa ja odotuksia (vrt. Savela 2018; Arkkitehti, UU AA 3, 2018; Lundén & Österlund 2011).

### Tutkimuskysymykset:

Miten tietotekniikan kehitys on vaikuttanut paikallisuuden huomiointiin arkkitehtuurissa?

Mikä merkitys arkkitehtuurin historiallisilla kerrostumilla ja niiden jatkuvuudella on kaupunkien suunnittelussa ?

## 1.2. Teoreettinen lähtökohta ja keskeiset käsitteet

Fenomenologisen arkkitehtuuriteorian keskeisenä käsitteenä 'paikan henki' kuvastaa paikan ainutlaatuisuutta, jota ei voida tieteellisesti mitata. Arkkitehti ja teoreetikko Christian Norberg-Shulzin heideggeriläiseen fenomenologiaan pohjautuvasta tutkimuksesta noussut käsite 'paikan henki', on muodostanut 1970-luvulta lähtien suuntauksen, missä selvitetään eheän ympäristösuunnittelun luonnetta.

Paikallisuuden merkitystä tässä yhteydessä voidaan lähestyä myös Edmund Husserlin alkuperäiseen fenomenologian teorian haaran kautta, missä keskeinen käsite on fenomenologinen reduktio. Reduktion ajatuksena on sulkea kokemuksen ulkopuolelle 'transsendentit oletukset', minkä tulkitseen tietoisuuden tyhjentämisenä aikaisemmista olettamuksista. Arkkitehtuurin teoriassa husserlilaisen ajattelun kiinnostavuus voidaan ymmärtää tavassa, millä absoluuttisen tieteellisen totuuden ilmentyminen kyseenalaistetaan. Kehollisen kokemuksen merkitys (*Leib*) nousee keskeiseksi käsitteeksi Husserlin fenomenologiassa, missä yhteys paikkaan syntyy kehon liikkeen kautta.

Framptonin esseen julkaisu liittyy modernismin voimistuvaan kriisiin, postmodernin teorian kehitykseen ja globalisaation vaikutuksiin. Visio monikansallisesta kulttuurista voimistui tietoliikenteen vallankumouksen seurauksena, minkä rakenteet ovat globalisaation ytimessä (Jencks 2011:55). Postmodernin teorian lähtökohdasta sovellan Framptonin tietokriittistä näkökulmaa nykypäivän tilanteessa, missä tietotekniikka muokkaa todellisuutta ja digitaalisuuden merkitys tulisi käsittää keskeisenä. Digitaalisen kulttuurin tutkija Jussi Parikka on selvittänyt, miten

digitaalisuus muokkaa ajallisia ja historiallisia rakenteita (Nivala 2018: 91), sekä laajemmin tapaa, millä maailma käsitetään. Tämä ei välttämättä ole aina tietoista, mutta vaikuttaa omaksuttuihin tapoihin ja malleihin. Parikan näkökulmaan pohjautuen ymmärrän digitaalisuuden tietotekniikan megarakenteena, jonka vaikutuksesta toimintamallit muotoutuvat ja asiat ilmenevät tietyillä tavoilla. Tämä näkökulma tukee tulkintani tietokriittistä lähtökohtaa, mikä muodostaa jatkumon Framptonin argumentille.

Framptonin tietokriittinen teoria kumpuaa Heideggerin fenomenologiasta, jonka taustalla vaikuttaa valistusajan järkipäisiä ihanteita kyseenalaistava reflektio. G. W. F. Hegel (1770-1831) oli ensimmäinen filosofi, joka analysoi rationaalisuuden poliittisia ilmenemismuotoja universaalin merkityssysteemin sisällä (Ricoeur 1965: 44). Hegelin ajatus arkkitehtuurin olemuksesta, joka pyrkii olemaan 'hengen sukuista' (Hegel 2013: 140) voidaan rinnastaa nykypäivänä pyrkimykseen jostain pysyvämmästä ja arvokkaammasta kuin pelkkä arjen käytännöllisyys tai taloudellisten voittojen tavoittelu. Lähtökohtaisesti ajatuksessa välittyy fenomenologisen tietokritiikin merkitys estetiikan teoriassa, mikä on lähtöisin Hegelin pääteoksesta *Die Phänomenologie des Geistes* (1807) (Hegel 2013: 149). Hegelin estetiikan teoriassa taide liittyy aina omaan aikaansa ja kuvastaa sen sisällä jotain syvempää. Vaikka arkkitehtuurissa tämän mukaan taiteen tehtävä ei konkreettisenä muotona toteudu (Hegel 2013: 140), rakennetun ympäristön aineellinen olemus hallitsee fenomenologista maailman kokemusta, mikä muokkaa 'maailmassa-olemista' kokonaisvaltaisesti.

### 1.3 Aikaisempi tutkimus

Arkkitehti ja filosofi Pekka Passinmäki tutkii väitöskirjassa *Arkkitehtuurin uusi poetiikka* (2011) teknologian vaikutuksia arkkitehtuurin kehityksessä. Passinmäen tutkimus pohtii fenomenologian teorian kautta arkkitehtuurin poeettisen ilmaisun mahdollisuutta. Yksi tutkimuksen lähtökohdista on kriittinen regionalismi ja Framptonin teoria. Poeettisuus laadun kriteerinä yhdistyy ajatukseen arkkitehtuurista pelkän materiaalisuuden ylittävänä kulttuurisen arvon ilmentymänä

(Passinmäki 2011: 17). Passinmäki soveltaa heideggeriläistä fenomenologian teoriaa, missä paikallisuuden käsite kumpuaa yksilön historiallisesta yhteydestä ympäristöönsä. Tässä jokainen rakennus ja suunnitelma vaikuttaa osana ainutlaatuista järjestystä: ”Poeettisen arkkitehtuurin tulee sitoutua paikkaan ja aikaan eli tiettyyn historialliseen todellisuuteen” (Passinmäki 2011: 5). Tästä lähtökohdasta Passinmäki rakentaa kuvaa arkkitehdin luovan työn merkityksestä, missä tulee myös esille fenomenologisen reduktion käsite havaintomenetelmänä. Tämä on toiminut lähtökohtana omalle tutkimukselleni. Lisäksi Passinmäen tutkimuksen argumentointiin sisältyy kritiikki kartesiolaista rationalismia kohtaan, sekä Heideggerin teoriaan pohjautuva kysymys teknologian ja poetiikan suhteesta. Kun oma tutkimukseni kohdistuu digitalisaation vaikutuksiin, voidaan myös sen puitteissa arvioida tietokriittisestä näkökulmasta poetiikan mahdollisuutta.

Samoin ympäristöestetiikan tutkija Vesa Vihanninjoen artikkelissa *Kaupunkiympäristön estetiikka hyvinvointikysymyksenä* käsitellään kaupunkitilan laadullisia käsitteitä, mikä sisältää yhtymäkohtia omaan tutkimukseeni. Vihanninjoki pohtii paikan käsitteen merkitystä fenomenologisen ympäristöestetiikan näkökulmasta ja sosiologisena ilmiönä, missä hän painottaa esteettisen kokemuksen subjektiivista luonnetta. Vihanninjoen mukaan todellisuus on aina jäsenetty johonkin paikkaan liittyen (Vihanninjoki 2015: 72). Kun rakennusten ja kaupunkitilan suunnittelu tapahtuu kasvavassa määrin digitaalisten ohjelmien virtuaalisissa maailmoissa, globalisaation vaikutuksesta kasvanut juurettomuus korostaa entisestään paikallisuuden merkitystä. Vihanninjoen artikkelissa pohditaan ennalta määrätyn laatuajattelun mahdollisuutta rationalistisen suunnittelun puitteissa. Paikallisuuden näkökulmasta tutkimus avaa näkemyksiä esteettisen kokemuksen monimuotoisuudesta.

Passinmäen ja Vihanninjoen esteettisen kokemuksen arviointiin liittyvät tutkimukset ovat selvittäneet omia tutkimuskysymyksiäni. Näiden avulla olen muodostanut epistemologisen lähtökohdan, mistä tarkastelen paikallisuuden ja kriittinen regionalismi käsitteen merkitystä nykyisen digitaalisen aikakauden osana.

Aikaisempi tutkimus on auttanut ymmärtämään fenomenologisen näkökulman mahdollisuuksia ympäristöestetiikan lähtökohdasta ja auttanut rajaamaan määrittettä, joiden avulla esteettistä kokemusta voidaan arvioida. Vihanninjoen tutkimuksesta olen nostanut esteettisen kokemuksen määrittelyssä ajatuksen synteesisistä (Vihanninjoki 2015: 63). Pyrin osoittamaan, miten paikallisuuden käsite tulisi ymmärtää erilaisten kriteerien synteisinä, jotka vaikuttavat rakennetun ympäristön laadulliseen kehitykseen.

## 1.4 Tutkimusaineisto

Ensisijaisena tutkimukseni kohteena on Framptonin essee sekä keskeinen kriittinen regionalismi käsitteeseen liittyvä kirjallisuus, kuten Alexander Tzonisin ja Liane Lefaivren teokset *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization* (2012) ja *Critical Regionalism, Architecture and Identity in a Globalised World* (2003), sekä Vincent Canizaron toimittama teos *Architectural Regionalism, Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* (2007). Näiden teosten kautta olen vertaillut regionalismiin liittyviä keskeisiä kysymyksiä, joiden avulla tulkitseen Framptonin teesin merkitystä tutkimuksessani. Norberg-Shulzin kirjoitusten, kuten *Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture* (1980) kautta olen tutkinut ‘paikan henki’ käsitteen teoreettista alkuperää ja yhteyttä modernistisen arkkitehtuurin teoriaan.

Framptonin teesin pohjalla vaikuttaa moderni tietokriittinen näkemys, minkä merkitystä tutkin perehtymällä Edmund Husserlin filosofiasta peräisin olevaan fenomenologian haaraan. Koska Husserlia pidetään modernin fenomenologian perustajana, perehdyin keskeisiin ajatuksiin teoksissa *Méditations Cartésiennes* ja *Fenomenologian idea*. Arkkitehtuurin teoriassa fenomenologisen filosofian pohjalta syntyneistä teoksista olen löytänyt yhteyksiä omaan tutkimuskysymykseeni, joiden avulla selvitän kriittistä asennetta kartesiolaista rationalismia kohtaan. Näistä etenkin Juhani Pallasmaan teoksista *The Eyes of the Skin* (2012) ja *Ajatteleva käsi* (2017), sekä Alberto Pérez-Gómezin *Architecture and the Crisis of Modern Science* (1990) ovat olleet tutkimusaineistoani. Sekä Pallasmaa että Pérez-Gómez ovat myös

koulutukseltaan arkkitehteja ja siksi heidän näkemykset ovat auttaneet ymmärtämään arkkitehdin luovaan työskentelyyn ja teknologian vaikutuksiin liittyviä kysymyksiä. Lisäksi Pérez-Gómezin perspektiiviopin merkitystä tutkivaan konferenssiin syntynyt artikkeli *Les transformations paradoxales de la perspective dans la représentation architecturale moderne* (2005) on toiminut tärkeänä tiedon lähteenä arkkitehtuurin työskentelyn mekanismien tutkimuksessa. Toinen keskeinen perspektiivioppia ja tietotekniikan tutkimusta selvittävä teos tutkimuksessani on arkkitehti ja insinööri Daniel Estevezin *Dessin d'architecture et infographie* (2001). Estevezin tutkimuksen avulla olen tutustunut tietomallinnuksen periaatteisiin ja algoritmin mekaniikkaan ohjelmien sisällä.

Yksi tutkimukseni tavoitteita on osoittaa tietotekniikan avulla syntyneiden ohjelmien ja alustojen kautta välittyvä tilan hahmotuksen rajallisuus. Arkkitehtuurihistorioitsija Mario Carpon tutkimus tietomallinnuksen vaikutuksista arkkitehtuurin optisen representaation kehityksessä on ollut ensisijainen tiedon lähde digitaalisten suunnitteluohjelmien vaikutuksista. Vuonna 2003 yhteistyössä Gettyn tutkimusinstituutin ja CCA'n järjestämän konferenssin kootuista esitelmistä olen löytänyt syventävää tietoa keskeisistä kysymyksistä, kuten perspektiiviopin sääntöjen vaikutuksesta. Carpon ja Frédérique Lemerlen artikkeli *Perspective, projections, projet. Technologie de la représentation architecturale* (2005) selvittää kehityskaaria renesanssin aikakaudelta nykypäivään. Lisäksi Carpon teos *The Second Digital Turn* (2009) on ollut keskeinen teos tutkimusaineistossani. Näiden lisäksi olen seurannut aiheeseen liittyviä keskusteluja ja artikkeleita sekä *Archdaily*-sivustolla että *Arkkitehti*-lehdessä ja *Niin ja Näin* -lehdessä. Tutustuin uusimpiin mallinnusohjelmiin Helsingissä M.A.D tietotekniikan yrityksen tilaisuudessa.

Kirjallisen aineiston lisäksi tutkimukseeni sisältyy arkkitehtuurikohteita, joita olen tutkinut sekä kirjallisuuden että empiiristen havaintojen ja liikkeen kautta. Näiden avulla olen selvittänyt Framptonin teorian ilmentymistä arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussa modernismin ja postmodernismin kehityksessä. Tutkimusmateriaalini kautta selvitän arkkitehtuurin globaalia tilannetta, sekä



kehityskaarta regionaalisuus käsitteen ilmentymisessä. Frampton esittää Alvar Aallon piirtämän Säynätsalon kunnantalon (1952) esimerkkinä arkkitehtuurista, missä välittyy poikkeuksellinen tapa huomioida ympäröivää tilaa ja paikan henkeä (Frampton 1985: 28). Se edustaa teoreettista käännekohtaa modernistisen arkkitehtuurin kehityksessä. Aallon rakennuksen lisäksi Gino Vallen rakennusprojekti Venetsiassa sekä Zhang Ken toteuttamaa arkkitehtuuria Kiinassa on käsitelty kriittistä regionaalisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa. Näitä rakennuksia esittelevän kirjallisuuden avulla sekä näiden kohteiden empiiristen havaintojen avulla, rakennan käsityksen Framptonin teorian kontekstuaalisista kriteereistä sekä paikallisuuden luonteesta globalisoituvassa kaupunkitilassa. Ymmärtääkseni näitä kohteita kehollisen kokemuksen näkökulmasta, olen tutkinut niitä oman liikkeen ja kävelyn kautta, minkä avulla olen luonut sekä esteettisen että kinesteettisen kokemuksen näistä paikoista. Tämä tutkimusmetodi kuuluu husserlilaiseen kävelemisen periaatteeseen (Casey 1998: 224). Lisäksi Zhang Ken haastattelu on tutkimusmateriaaliani.

Edellä mainittujen rakennusten lisäksi sovellan Framptonin teesiä Oiva Anttinen arkkitehtien suunnittelemaan Helsingin yliopiston pääkirjastoon (2012). Tätä rakennusta ei ole huomioitu aikaisemmin regionaalisuutta tai paikallisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa. Sen rakennushistoriaa olen tutkinut Reino Lanton toimittaman selvityksen avulla, sekä arkkitehtien Selina Anttisen ja Vesa Oivan haastattelujen avulla. Rakennuksen yhteyttä ympäristöön olen tutkinut empiiristen havaintojen kautta, joita olen tehnyt liikkumalla sisätiloissa sekä tutkimalla rakennusta ympäröiviä tiloja. Tutkimukseni tavoitteena on osoittaa, miten kirjaston suunnittelussa ympäristön ja kaupunkitilan tarkastelun avulla rakennusta voidaan pitää esimerkkinä kriittinen regionalismi suuntauksesta. Tunnistan sen arkkitehtuurissa regionalismiin liittyviä tendenssejä ja rinnastan sen typologisena mallina Säynätsalon kunnantalon julkisen tilan konseptiin. Kohteita yhdistää tapa, millä ne muodostavat verkoston. Tämä on yksi modernistisen arkkitehtuurin ideologisista pyrkimyksistä (ks. Pimlott 2016). Kysyn millä tavoin näissä

rakennuksissa on onnistuttu luomaan tilaohjelman puitteissa ympäristöä, historiaa ja paikallisuutta huomioiva kokonaisuus.

Edellä kuvaillun aineiston avulla tutkin, millä tavoin paikallisuutta voidaan parhaiten huomioida ja mikä merkitys kriittinen regionalismi käsitteellä arkkitehtuurin globaalissa tilanteessa. Tavoitteeni on selvittää miten urbaanien ympäristöjen omaperäisyys säilyttää merkityksen teknologian kehityksen ja digitaalisuuden muokatessa suunnittelua. Selvitän alkuperäisyyteen ja paikan henkeen liittyviä merkityksiä lähtökohdista, joissa fenomenologinen teoria vaikuttaa yhdistävänä viitekehystenä. Koska kehollinen kokemus on fenomenologian keskeinen ajatus, oma henkilökohtainen kokemukseni paikallisuudesta kohteiden osalta on keskeinen tutkimuksessani.

## 1.5 Tutkielman rakenne

Tutkimukseni jakautuu kolmeen osaan. Selvitän ensin (luvut 1. ja 2.) Kenneth Framptonin teesin historiallisia ja teoreettisia yhteyksiä, sekä kriittinen regionalismi termiin liittyviä konnotaatioita. Rinnastan ja vertaan postmodernin teorian sisältöä, jonka puitteissa hahmotan myös mahdollisia yhtäläisyyksiä. Sen jälkeen (luvut 3. ja 4.) tutkin digitalisaation ja globalisaation vaikutuksia arkkitehtuurin kehityksessä. Kartoitan arkkitehtuurin työskentelytapoja ja tietotekniikan vaikutuksesta aiheutunutta muutosta. Tutkin niitä visuaalisen kommunikoinnin ja tietomallinnuksen systeemejä, joiden puitteissa suunnittelu nykypäivänä tapahtuu. Selvitän myös perspektiiviopin asemaa suunnittelussa ja digitaalisten ohjelmien kognitiivisten rakenteiden sisällä. Pohdin miten paikallisuuden käsitettä tutkitaan osana suunnittelua. Luvussa 5. tulkiten paikallisuuden käsitettä nykyarkkitehtuurin esimerkkien avulla. Vertaan globalisaation merkitystä ja historiallisten kerrostumien jatkumoa kahdessa vastakkaisessa kaupunkitilassa. Ajallisen kehityskaaren havainnollistamiseksi vertaan näitä myös aiemmin mainittuihin arkkitehtuurin esimerkkeihin. Lopuksi sovellan Framptonin teoreettista kantaa valitsemaani kohteeseen, mitä ei ole aikaisemmin esitetty esimerkkinä kriittisen regionalismin

yhteydessä. Tässä osassa sovellan rakennuksista tehtyä kirjallisuutta ja empiiristä tutkimusta.

## 2. Paikallisuuden tulkinnat

Framptonin essee perustuu artikkeliin, mikä oli syntynyt vuoden 1980 Venetsian arkkitehtuuribiennaalin yhteydessä. Framptonin kriittinen näkökulma, 'vastarinnan arkkitehtuuri' (*Architecture of Resistance*), esittää kuusi kohtaa ja sisältää vastakkaisen näkökulman modernistisen arkkitehtuurin vaihtoehdoksi, kuin mitä biennaalin postmodernia suuntausta kartoittavassa ohjelmassa ehdotettiin (Giamarelos 2016: 1). Post-modernin arkkitehtuurin tavassa käsitellä historiallisen jatkumon merkitystä on laajaa tulkinnallisuutta. Frampton vastusti erityisesti kulissinomaista historian tulkintaa, mitä hän piti pinnallisena formalismina (Frampton 1985: 19). Framptonin kehittämässä argumentaatiossa voidaan kuitenkin tunnistaa yhtymäkohtia postmodernin arkkitehtuurin suuntauksen kanssa. Tästä johtuen huomioin sitä ajallista kehystä, mistä nämä teoreettiset näkemykset lähtivät liikkeelle.

Tässä luvussa tarkastelen Framptonin teorian kehitystä. Tutkimukselleni keskeisinä lähtökohtina ovat sekä paikallisuuden merkitys että historian tulkinta. Huomioin lisäksi paikallisuuden käsitteen laajemman historiallisen kehityksen ja Framptonin yhteyden postmoderniin suuntaukseen, etenkin arkkitehti Aldo Rossin esittämään teoriaan. Rossin ja Framptonin näkökulmia yhdistää ajatus historiallisen jatkumon välttämättömyydestä rakennetun ympäristön onnistuneessa suunnittelussa. Tästä esimerkkinä huomioin Gino Vallen arkkitehtuurin merkitystä Venetsian kaupunkirakenteessa.

### 2.1 Paikallisuus - postmodernin suuntauksen vastavirta

Frampton kuului Venetsian ensimmäisen arkkitehtuuribiennaalin komiteaan, mutta jättäytyi pois työryhmästä eriävien näkemysten vuoksi (Giamarelos 2016: 6). Biennaali on jäänyt historiaan käänteentekeväänä tapahtumana, jossa kiteytyi

postmodernin arkkitehtuurin eklektinen suuntaus. Arkkitehti ja historioitsija Stylianos Giamarelos on selvittänyt miten ‘regionalismi’ kriittisenä käsitteenä palasi osaksi arkkitehtuurin teoreettista diskurssia arkkitehtuuribiennaalin yhteydessä. Kun modernismin progressiiviset ja funktionalistiset pyrkimykset koettiin kasvavassa määrin ongelmallisina, regionalismi voidaan ymmärtää vaihtoehtona postmodernin arkkitehtuurin historialliselle eklektisyydelle. Molemmissa suuntauksissa haettiin uusia linjoja, joilla pyrittiin estämään kaupunkikuvan homogeenisoituminen ja liiallisen tehokkuuden aiheuttama yksitoikkoisuus. Framptonin esseessä kaupunkien ydinkeskustojen autioituminen, missä kaupalliset tilat vievät tilaa asutukselta (Frampton 1985: 17), vaikuttaa uhkana sosiaalisesti ja esteettisesti onnistuneiden kaupunkitilojen kehitykselle.

Frampton kirjoitti artikkelin Venetsian arkkitehtuuribiennaalin katalogiin, tosin huomattuaan miten sen näkökulma oli näyttelyn sisällön vastainen, hän perui julkaisun. Frampton perusteli että olisi ollut järjetöntä julkaista se biennaalin kontekstissa. Artikkelin julkaistiin puoli vuotta myöhemmin *L’Architecture d’aujourd’hui* lehdessä. Sen sisällöstä nostettu ‘kriittinen regionalismi’ muotoutui vaihtoehtoiseksi käsitteeksi arkkitehtuurin post-modernille suuntaukselle (Giamarelos 2016: 7). Tosin Frampton piti termiä osittain ongelmallisena ja halusi ottaa etäisyyttä myös sen ideologiseen sisältöön, johtuen nationalistisista ja populistisista konnotaatiosta, mitä ‘regionalismi’ käsitteenä herätti (Giamarelos 2016: 14). Varsinkin kansallisromanttisten suuntausten sisällä regionalismiin on liitetty kansallista identiteettiä vahvistavia pyrkimyksiä, niin Suomessa kuin myös manner-Euroopassa (Colquhoun 1996: 142, 143). Suomalaiset arkkitehdit tutkivat 1800-luvun lopulla karjalaista kulttuuriperintöä (Wäre 2001: 166), minkä merkitys liittyi todennäköisesti oman identiteetin vahvistamiseen Venäjän vallan alaisena. Vaikka kansallisromanttisen suuntauksen ja Framptonin kritiikin välillä voidaan löytää yhtymäkohtia, kuten huoli teollistumisen vaikutuksista, niin Frampton selvästi kritisoi luonnosta omaksuttujen elementtien käyttöä tyylikeinona (Frampton 1985: 21).

Regionalismin ja historian käsitteisiin sisältyy ristiriitaisuuksia, mitä Frampton tuo esille filosofi Paul Ricoeurin kirjoitukseen viitaten. Ricoeurin kysymyksen asetteluun kiteytyy ajatus siitä, miten olisi mahdollista kehittyä eteenpäin, mutta säilyttää alkuperäinen autenttinen kulttuuri "*how to become modern and to return to sources*" (Frampton 1985: 16). Tämä ristiriitainen ajatus on Framptonin argumentaation pohjalla. Frampton haastaa globalisaation valtaa, minkä vastavoimana paikallisuuden kulttuuri voidaan nähdä rikkautena, ilman että kuitenkaan pyritään suoraan toistamaan kansanomaisen arkkitehtuurin kieltä. Samalla Framptonin teorian kautta välittyy vahva usko rakennustaiteen humanistisempaan kehitykseen. Vaikka vastustus rakennetun ympäristön homogenisoitumista kohtaan oli myös postmodernin suuntauksen tavoitteena, historiallisten referenssien sijasta Framptonin huomio paikallisten elementtien, kuten valon, maiseman ja topografian merkityksestä suunnittelussa (Frampton 1985: 21) hakee syvempää yhteyttä.

Kun Frampton viittaa ajan ja paikan huomioon ottamiseen, siihen sisältyy modernisaation puhdasta rationalismia kohtaan nousevia eettisiä kysymyksiä. Frampton arvostelee tapaa, millä maaston luonnonmukaista vaihtelevuutta on jyrätty käytännöllisyyden nimissä, mikä on johtanut alkuperäisen paikan hengen häviämiseen (Frampton 1985: 26). Alvar Aallon suunnittelussa Frampton näki vaihtoehtoisen strategian, jonka avulla arkkitehtooninen muotokieli saattoi vastustaa teknologian rationalistista asemaa (Frampton 1985: 28). Aallon merkitys modernistisen liikkeen sisällä välittyi 1930-luvun lopulla New Yorkin Museum of Modern Artin arkkitehtuuriohjelman kautta. Kriitikko ja historioitsija Lewis Mumford esitti 'regionaalisuus' käsitteen 'International Style'-koulukunnan vaihtoehtona. Ajatuksen havainnollistamiseksi Mumford toi MoMAN ohjelmaan näyttelyn Aino ja Alvar Aallon tuotannosta vuonna 1938, missä keskeisenä lähtökohtana välittyi kontekstuaalinen kiinnostus. Tämä näkyi ympäristön, materiaalien ja tontin topografian huomioidussa (Lefaivre & Tzonis 2012: 116). Mumford ei tuominut funktionalismin pyrkimyksiä, mutta halusi tuoda vaihtoehdon (Mumford 2000: 115).

Sama kontekstuaalinen näkökulma tukee Framptonin kiinnostusta Alvar Aallon piirtämään Säynätsalon kunnantaloon. Rakennuksen suunnittelussa voidaan tunnistaa historian ja ympäristön hienovarainen huomiointi. Framptonin mukaan kunnantalon arkkitehtuurissa toteutuu vaihtoehtoinen muoto universaalien arvojen ja teknologian ihannointiin pohjautuvalle rakentamiselle (Frampton 1985: 28). Tämän ansiosta modernismin diskursiivisten rakenteiden sisällä Frampton näkee humanistiseen kokemukseen perustuvan mahdollisuuden. Ajan ja paikallisuuden periaatteet, jotka ovat oleellisina Framptonin teoriassa, toteutuvat Säynätsalossa: arkkitehtuurin immateriaalisia arvoja on huomioitu. Tämän lähestymistavan avulla välittyy arkkitehtuurin humanistinen ulottuvuus, kun rakenteellinen ja taktiilinen kohtaavat. Näin syntyy jotain syvällisempää, kuin pelkkä ulkoinen olemus (Frampton 1985: 29). Esimerkkeinä tämän suuntauksen jatkumosta myöhemmin Frampton mainitsee Gino Vallen 1980-luvulla Venetsian historialliseen kaupunkirakenteeseen sovitetun arkkitehtuurin ja japanilaisen Tadao Andon suunnittelun (Frampton 2000: 321, 324). Molempien arkkitehtien työskentelystä välittyy sama pyrkimys kuin Aallolla: luoda esteettinen yhteys rakennetun ympäristön ja laajemman ympäröivän tilan välille.

## 2.2 Paikallisuus ja jatkuvuus

Historiallisen jatkuvuuden korostus kaupunkisuunnittelussa oli tullut esille modernismin kritiikin sisällä myös italialaisten arkkitehtien Aldo Rossin ja Ernesto Rogersin kirjoituksissa 1950-luvulla. Ernesto Rogersin esittämä ajatus '*continuità*' pyrki luomaan jatkuvuutta kaupunkitilaan (Forty 2012: 203), mikä teemana välittyy Aldo Rossin vuonna 1966 ilmestyneessä teoksessa *The Architecture of the City*. Rossin teoriassa voidaan nähdä samanlaiset lähtökohdat kuin Framptonilla, missä pyritään korjaamaan progressiivisen suunnittelun ongelmia ja löytämään yhtymäkohtia erilaisten historiallisten kerrostumien välille. Rossi tuo esille historian merkityksen kaupunkitilassa, mikä voidaan rinnastaa asukkaiden jaettuihin muistoihin ja kokemuksiin (Rossi 1982: 130). Tämän teorian runkona on pyrkimys

säilyttää ajan ja paikan jatkumoa rakennetussa ympäristössä, missä historiallinen pohja kannattelee kaupunkia kokonaisuutena.

Samankaltainen kiinnostus historiallisten kerrostumien merkityksestä ilmeni arkkitehtuurin postmodernissa suuntauksessa. Vaikka Frampton kritisoi arkkitehti Charles Jencksin postmodernia koulukuntaa, missä historiallinen eklektisyys Framptonin mukaan muistuttaa lavastustaidetta (Frampton 1985: 19), voidaan argumentaation pohjalla havaita yhtymäkohtia. Etenkin postmodernin arkkitehdin ja teoreetikon Robert Venturin näkemys arkkitehtuurin monimuotoisuudesta ja ristiriitaisuudesta, tuo esille ajatuksen tulkinnan vapaudesta historiallisten elementtien omaksumisessa. Venturi esittää kiinnostavan ajatuksen improvisaation merkityksestä historian tulkinnassa (Venturi 1966: 106), missä korostuu arkkitehdin luovuuden ja taiteellisen näkemyksen merkitys. Venturi mainitsee esimerkkinä Michelangelon taidon ottaa omakseen joku arkkitehtuurin muoto, mutta antaa sille uusi merkitys (Venturi 1966: 117).

Rossin teoria ei sen sijaan hae suoraa yhteyttä menneisyyteen, vaan pikemminkin hallittua muutosta historiallisen kehyksen puitteissa. Sekä Rossi että Frampton esittivät näkökulman, missä arkkitehtuurin laajempaa yhteyttä luova ominaisuus nousi keskeiseksi. Tässä tarkoituksena on antaa muoto paikan ainutlaatuisuudelle, missä yksittäinen rakennus parhaimmillaan liittyy omassa mittakaavassaan koko kaupungin typologiaan. Jos rakennus ei millään tavalla liity sitä ympäröivään historialliseen tilaan, siitä puuttuu yksilöllisyys (Rossi 1982: 48). Tämä ajatus voidaan ymmärtää postmodernin arkkitehtuurin ytimessä, vaikka usein historialliset referenssit on ymmärretty ironisoivina viittauksina, tai kuten Frampton asian ilmaisi: pelkkänä kulissina (Frampton 1985: 19).

Juhani Pallasmaan näkemyksessä paikallisuuden merkityksestä ilmenee myös jatkuvuuden osuus. Alla oleva lainaus Pallasmaan artikkelista *Architectural Review* -lehdestä selvittää regionalismin kehityskaarta ja 'paikallisuus' käsitteen omaksumista laajempaan arkkitehtuurin diskurssiin.

*“What are the constituents of a specific sense of locality? They are, of course, reflections of natural, physical and social realities. They are expressions and experiences of specific nature, geography, landscape, local materials, skills and cultural patterns. But they are not detached elements; the qualities of culturally adapted architecture are inseparably integrated in tradition. Without continuity of an authentic tradition even a well-intentioned use of surface elements of regional character is doomed of sentimental scenography, to be a naively shallow architectural souvenir”.* (Pallasmaa 1988, s. 28)

Saman Architectural Review -lehden muutkin artikkelit kuvastavat regionalismin omaksumista ja tulkintaa 1980-luvun loppupuolella, kun postmodernin arkkitehtuurin tavoitteissa nähtiin jonkunlainen umpikuja. Arkkitehtuurihistorioitsija Martin Meade kirjoitti samassa lehdessä italialaisesta suuntauksesta, missä hän tulkitsi regionalismin ja rationalismin yhdistelmän Aldo Rossin oppilaiden arkkitehtuurissa (Meade 1988: 69). Tämä ristiriitainen ajatus selittää erilaisia mahdollisuuksia ja tulkintoja, joita regionalismin sisällöstä voidaan löytää. Meade ehdottaa, että kansanomaiset lähtökohdat suunnittelussa voivat avata uudenlaisia kehittymisen mahdollisuuksia, missä kontekstuaalinen, paikallisuuden huomiointi avaa uusia suuntauksia.

Japanilainen arkkitehti Tadao Ando, jonka tuotanto on yhdistetty regionalismiin (Frampton 2000: 324), kuvailee postmodernia suuntausta pinnallisena historian tulkintana (Nussaume 2014: 143). Sen sijaan Ando pyrkii sovittamaan rakennustaiteen perintöä nykyiseen kaupunkikuvaan ja luomaan vahvan suhteen alkuperäiseen ja paikalliseen karaktääriin, mikä syntyy turhan ja ylimääräisen välttämällä. Vuonna 1987 Yalen yliopiston konferenssissa Ando ilmaisi halun viedä modernistista arkkitehtuuria uuteen suuntaan ja hakea sen puitteissa uusia mahdollisuuksia. Japanissa Andon tuotanto pohjautuu japanilaiseen esteettiseen tietoisuuteen, historiaan ja antropologiseen kehykseen (Nussaume 2014: 110). Andon suhde paikallisuuteen välittää ajatuksen tarkan tutkimuksen merkityksestä alkuperäisen arkkitehtonisen kulttuurin ymmärtämisessä, sekä modernistisen jatkumon mahdollisuudesta paikallisuuden rinnalla.



Paikallisen kulttuurin merkitys, mikä siis voimistui selvästi 1980-luvulla, välittyy Gino Vallen suunnittelemissa kerrostaloissa (1980-1986) Giudeccan saarella Venetsiassa. Näissä asuintaloissa postmodernin aikakauden arkkitehtuurissa välittyy samalla myös kriittisen regionalismin tendenssit, mitä Frampton hankkeen toteutuksessa arvostaa (Frampton 2000: 321). Kerrostaloissa voidaan tunnistaa yhtäläisyyksiä rakennustaiteen postmoderniin muotokieleen, mutta historiallisten referenssien avulla on pyritty ennen kaikkea luomaan jatkuvuutta (*kuvat 1 ja 2*). Näin ollen postmodernin arkkitehtuurin puhtaasti ulkokohtaiset määritteet ovat saaneet syvemmän tason, kun niiden toiminnot on suunniteltu osana laajempaa kaupunkikuvaa, sekä myös ilmastolliset seikat huomioiden. Rakennukset sulautuvat aikaisempaan rakennuskantaan yllättävällä tavalla, vaikka niissä ei pyritä jäljittelemään suoraan mitään aikaisempaa tai vallitsevaa tyyliä. Niiden massoittelessa voidaan havaita rytmillinen yhteys olemassa olevaan historialliseen arkkitehtuuriin Venetsiassa, sekä myös Giudeccan saaren teollisiin rakennuksiin.

Tapa, millä mittasuhteet heijastavat kaupungin mittakaavaa, näkyy talojen väliin jäävien kapeiden kulkureittien suhteissa rakennuksen korkeuteen. Samalla kulkureittien ja rakennusten väliset etäisyydet ovat suhteessa historialliseen mittakaavaan. Talojen massoitteeluun on tuotu vaihtelua sisäänpäin muodostuvien pihojen avulla, jotka samalla tuovat varjoa kesän kuumuudessa ja kanaalilta heijastuvalta valolta. Kapeat kulkuväylät luovat samalla intiimin tunnelman asutusalueelle, joka muodostaa oman yhteisön Giudeccan saaren laguunin puoleiselle rannalle, missä se sijoittuu kahden kapean kanaalin väliin. Portaikot johtavat varsinaisen katutason yläpuoliselle kulkukäytävälle, josta on pääsy rakennuksen sisäpuolella kulkevaan portaikkoon.

Ajatus avoimesta käytävästä oli Vallen tulkinta Le Corbusier'n Unité d'Habitation -rakennuksen sisällä kulkevista pitkistä 'kaduista', jotka Valle halusi avata talon ulkopuolelle (Croset & Skansi 2018: 193). Tässä voidaan nähdä aikaisempien vaikutteiden tulkintaa ja muuntelua ilmastoon, ja tässä tapauksessa ehkä myös hankkeen budjettiin sopivaksi, kun kyseessä oli edullisen hintatason kotien

suunnittelu. Yhteinen rakennuksia ympäröivä kaupunkitila muodostaa pihapiirin, joka rytmiltään liittyy Venetsian mittakaavaan ja sen historiallisiin renesanssiarkkitehtuurin elementteihin: *calle* (katu), *sotoportègo* (kaarikäytävä), *campiello* (pieni aukio), *campazzo* (aukio) (Croset, Skansi s. 199). Asuntojen sisällä on toteutettu huonekorkeuksien vaihtelua sopivan valon määrän mukaan. Myös terrassien asettelun avulla on rikottu laajemman kaavoituksen toistuvuuden periaatetta. (Croset & Skansi 2018: 206).

Vallen suunnittelun pohjalla voidaan huomata rakennuksen ja sen ympäristön välille syntynyt jännite, mikä tarjoaa itämaisen Feng Shui filosofian periaatteiden tulkinnallisuutta (Croset & Skansi 2018: 73). Tässä kaupunkitilassa ymmärrän, miten tilan, sijainnin ja ilmansuuntien yhteyksiä on arvioitu korttelin kokonaisuutta hahmoteltaessa. Vallen monografian kirjoittaneet Pierre-Alain Croset ja Luka Skansi olivat huomioineet nuoren arkkitehdin kiinnostuksen Aallon tuotantoon 1950-luvulla ja miten Säynätsalon kunnantalon suunnittelussa tilan merkitys sen massoitelussa oli tehnyt vaikutuksen Valleen. Tämä voidaan nähdä merkityksellisenä arkkitehdin lähestymistavassa, kun rakennukset suunnitellaan ympäristön ‘paikan hengen’ mukaan, sen sijaan että ajatellaan vain arkkitehtoonista muotoa (Croset & Skansi 2018: 74). Samoin kuin Säynätsalon kunnantalossa myös Giudeccan kerrostaloissa fyysisen muodon lisäksi kulttuuristen arvojen huomiointi toteutuksessa tuo yhtenäisyyden ja eheyden vaikutelman, joka jatkuu laajemmalle kaupunkitilan kehityksen sisällä.

## 2.3 Paikan henki

Nykyarkkitehtuurin tutkimuksessa puhutaan rakennetun ympäristön eheydestä ja laadusta, joita voidaan pitää juuri paikkasidonnaisuuteen liittyvinä kriteereinä. Näihin käsityksiin liittyy kuitenkin myös hyvin erilaisista lähtökohdista kehittyviä näkökulmia. Ympäristöestetiikan tutkija Hanna Mattilan ympäristön laadullisia kriteerejä arvioiva artikkeli *Mistä puhutaan kun puhutaan ympäristön laadusta?* osoittaa, että näkökulmien moninaisuudessa välittyy jälkikantilainen näkemys esteettisen kokemuksen subjektiivisesta luonteesta (Mattila 2007: 11). Sen

perusteella tilan ja paikan kokemukset riippuvat yksilöllisistä kokemuksista, joita leimaa intentionaalisuus: huomaamme ja näämme vain sen mitä haluamme nähdä. Mattilan analyysin perusteella voidaan ymmärtää, että paikallisuuden käsitteen arviointi sisältää subjektiivisen näkökulman. Maisemilla on oma luonteensa: puhumme maisemasta karuna, rehevänä tai rauhoittavana. Nämä ovat osittain subjektiivisia tapoja kokea erilaisia asioita, mutta niiden puitteissa löytyy myös ympäristöön liittyvä jaettu käsitteistö.

Sen sijaan arkkitehti Tadao Andon mukaan paikka on aina apriorisesti olemassa, siis kokemuksesta riippumaton (ks. Walker 1982: 28), ja sen olemus on ymmärrettävä tarkkaan ennen suunnittelua. Ando selvittää, että arkkitehtuuria ei voi luoda ennen kuin 'paikan henki' on ymmärretty tarkkaan, mikä muodostuu erilaisten tekijöiden välisistä suhteista ja niiden vaikutuksesta (Nussaume 2014: 167).

Ympäristöestetiikassa Vesa Vihanninjoen tutkimus myös osoittaa, että paikan käsitteestä on tullut oleellinen määrite, kun selvitetään edellytyksiä hyvälle elinympäristölle. Vihanninjoki tuo esille normiperusteisen laadun käsitteen ja toteaa että ympäristöestetiikan näkökulmasta määritteiden luominen yksiselitteisesti on ollut hankalaa (Vihanninjoki 2015: 63) Toisaalta, vaikka esteettisen kokemuksen arviointi voi olla vaikeasti jäsennettävää, paikan merkitys on keskeinen fenomenologisen ympäristöestetiikan tutkimuksessa: ”todellisuus on jäsennetty aina jostain paikasta käsin” (Vihanninjoki 2015: 72).

'Paikan henki' sai laajempaa näkyvyyttä arkkitehtuurin teoriassa Christian Norberg-Shulzin teoksessa *Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture* (1980). Arkkitehti ja filosofi Pekka Passinmäki liittää käsitteeseen poeettisen arkkitehtuurin mahdollisuuden ja selvittää Norberg-Shulzin teoriaa sekä heideggeriläistä näkökulmaa paikan merkityksestä, missä ”paikasta tulee jälleen ensisijainen termi tilaan nähden” (Passinmäki 2011: 178). Tämän taustalla vaikuttaa eksistentiaalistisen kokemuksen muutos. Kun poeettisen arkkitehtuurin lähtökohta ymmärretään Norberg-Shulzin fenomenologisesta näkökulmasta, niin konkreettiset elementit (materiaalinen substanssi joista paikka muodostuu) huomioidaan, ja samalla

arvioidaan näiden väliset jännitteet yhdessä vallitsevan ilmaston ja ympäristöllisten tekijöiden kanssa. Näiden elementtien vuorovaikutuksen avulla voidaan tunnistaa *genius loci*, missä paikan keskeinen olemus tiivistyy (Norberg-Schulz 2013: 129).

Norberg-Schulzin fenomenologista näkemystä paikan hengestä on arvosteltu ympäristötutkijoiden joukossa, mutta kuten Lukkarinen korostaa, Norberg-Schulz on kuvaillut erinomaisella tarkkuudella kaupunkien ominaisluonteeseen vaikuttavia tekijöitä. Kaupungeissa kuten Rooma ja Praha, paikan henki syntyy erityisten piirteiden keskittyneisyydestä Norberg-Schulzin kuvailun kautta (Lukkarinen 2015: 28). Tämän perusteella paikan henki voidaan ymmärtää moninaisten materiaalistien ja ajallisten kerrostumien kokonaisuutena, joiden kautta välittyy paikan luonne. Roomassa Norberg-Schulz huomioi sekä laajaa, kaupunkia ympäröivää maisemaa, että pienten katutason materiaalistien yhtymäkohtien merkitystä (Norberg-Schulz 1980: 142). Topografia ja erilaiset tavat istuttaa rakennukset niin, että syntyy yhtenäinen kokonaisuus, vaikuttavat paikan henkeen.

Passinmäki näkee Norberg-Schulzin teoriassa korostunutta traditionaalisen merkityksen arvostusta ja nostalgiaa, missä nykypäivän teknologiseen kehitykseen perustuvat mahdollisuudet eivät toteutuisi toivotulla tavalla (Passinmäki 2011: 99). On kuitenkin hyvä huomioda, että vaikka Norberg-Schulzin teoria ei kaikilta osin vastaisi nykypäivän ympäristö-poliittisia ja eettisiä vaatimuksia, tulisi sen pohjalla oleva fenomenologinen lähtökohta ymmärtää etenkin esteettisen kokemuksen näkökulmasta. Ympäristön laadun arviointi voi olla hankalaa, kuten Vihanninjoen artikkeli osoittaa, mutta Norberg-Schulzin teoriaa voidaan pitää edelleen merkityksellisenä. Lähtökohtana paikan hengen arviointi vaikuttaa tärkeältä, jos siihen voidaan yhdistää sekä kokemuksellinen taso, että myös historiallisen jatkuvuuden taso.

Rossin teoreettisessa mallissa paikallisuus ilmenee *locus* -termin käytön yhteydessä, kun kaupungin laatua arvioidaan. Rossi selvittää termin merkitystä, missä korostuu tietyn rakennuksen ja sen paikan välinen merkitys (Rossi 1982: 103). Tämän perusteella yksittäiset hankkeet tulisi ymmärtää osana sitä tiettyä paikkaa ja

ympäristöä missä ne sijaitsevat, sekä myös laajempaa kontekstia ja historiallisten viitteiden kehystä. Paikan merkityksen historiallinen ulottuvuus tulisi käsittää osana kaupungin esteettistä kokemusta, mikä jo antiikin aikakaudella oli esillä, niinkuin Rossi selvittää:

*“The selection of the location for any building, as also for any city, was of primary importance in the classical world. The “situation” – the site – was governed by the genius loci, the local divinity, an intermediary who presided over all that was to unfold in it. The concept of locus was also present at all times for the theoretician of the Renaissance, even if by the time of Palladio and later Milizia its treatment took on an increasingly topographical and functional aspect.”* (Rossi 1982: 103)

Framptonin esseessä paikallisuuden merkitys kumpuaa Heideggerin esseen *Bauen, Wohnen, Denken* (1954) sisällöstä, mikä myös selvittää jatkuvuuden ajatusta paikan käsitteeseen liittyen (Frampton 1985: 24). Passinmäen mukaan Framptonin yhdistää heideggeriläiseen filosofiaan yhteinen huoli ihmisen juurettomuudesta ja ympäristön samankaltaistumisesta (Passinmäki 2011: 105). Framptonin kriittisen ajattelun viitekehyksenä heideggeriläinen teoria havainnollistaa, miten teknologia on elämysmaailmasta vieraannuttava voima (Frampton 1985: 24). Tästä lähtökohdasta fenomenologiaan pohjautuvassa arkkitehtuurin teoriassa heideggeriläinen tietokritiikki kohdistuu valistusajan rationalistiseen maailmankuvaan: teknologisen kehityksen seurauksena ihminen kokee maailman ‘kodittomuuden’.

Valistusajan kartesiolaisesta filosofiasta lähtöisin oleva uskomus puhtaan ajattelun ja järjen havaitsemaan todellisuuteen on hallinnut pitkään länsimaista tieteellistä kulttuuria. Tämän seurauksena aistikokemuksen arvostusta on vähätelty tieteellisesti osoitetun totuuden rinnalla (Passinmäki 2011: 19). René Descartes’n filosofian taustalla vaikuttanut ajatus, että järki ja ruumis ovat kaksi eri entiteettiä (Passinmäki 1997: 75) on syvälle rakennettu, mutta myös pitkään kyseenalaistettu mannermaisessa tieteen filosofiassa. Kognitiivisen lingvistisen tieteen parissa George Lakoff ja Mark Johnson teoksessa *Philosophy in the Flesh* ovat tutkineet kehollista kokemusta, intuition merkitystä ja pyrkineet todistamaan miten kartesiolainen rationalismi on muodostanut eksistentiaalistisen harhakuvan (Lakoff & Johnson 1999: 400). Heidän fenomenologiaan pohjautuva teoria tukee

epistemologista käsitystä, jonka mukaan kokemusta ei voida suoraan havainnollistaa ja välittää matemaattisten kaavioiden avulla.

### 3. Paikallisuuden käsite - tiedostustavat

Erilaiset työskentelymetodit, joiden avulla arkkitehtoonista tilaa hahmotetaan, ovat muuttuneet teknologian kehityksessä. Framptonin argumentin lähtökohta voidaan nykypäivänä liittää tietotekniikan kehitykseen, mikä on mullistanut suunnittelua. Tietomallinnuksen vaikutuksesta työskentely tapahtuu suurelta osin digitaalisten ohjelmien ja alustojen avulla, missä tilalliset representaatiot jatkavat objektilähtöistä etääntynyttä tilasuhdetta. Tutkin tässä luvussa digitaalisten ohjelmien tarjoamaa lähtökohtaa suunnittelussa, sekä teknologian vaikutusta paikallisuuteen ja ajallisiin kerrostumiin liittyvissä kysymyksissä.

Laajennan tässä luvussa fenomenologian tulkintaa filosofi Edmund Husserlin näkemyksen avulla. Husserlin teoriassa elämysmaailma, aistihavainto ja kokemukseen perustuva ymmärrys nostetaan tieteellisen tutkimuksen rinnalle. Husserl ei halua kieltää tieteen tuloksia, mutta kehoittaa kriittisyyteen 'tiedostustavoissa' (Husserl 2009: 100). Tutkin tässä luvussa teknologian vaikutuksia ja pohdin arkkitehtuurin luovan työskentelyn kehityskaarta. Husserlin kritiikki liittyy ajallisesti varhaisfunktionalismin kehitykseen sekä olosuhteisiin, jotka johtivat eurooppalaisen tieteen kriisiin (Pérez-Gómez 1990: 4).

Husserlilaisen tietokritiikin merkitys arkkitehtuurin teoriassa auttaa ymmärtämään ja kyseenalaistamaan tiedonvälityksen ja tuottamisen rakenteita nykypäivänä. Sen perusteella voidaan ymmärtää, että yksipuoliseen näkemykseen perustuva tilan hahmotus ja tutkimus eivät voi johtaa onnistuneeseen lopputulokseen. Husserl antaa esimerkin tieteen ja aistihavainnon erosta väriteoriaan liittyen: "Fysikaaliset ja fysiologiset väriteoriat eivät anna sitä väriaistin selvyyttä, joka näkevällä on." (Husserl 2009: 100).

### 3.1 Muuttuvat työskentelymaailmat ja tiedostustavat

Nykypäivänä kysymykset yhtenäisyyden ja laadun arviosta jatkuvat globalisaation ja uuden teknologisen kehityksen puitteissa. Arkkitehti-lehden haastattelussa arkkitehdit Tuuli ja Kivi Sotamaa arvioivat muuttuneita työskentelytapoja (Savela 2018). Tämän haastattelun perusteella välittyy konkreettinen esimerkki siitä, miten nykyiset suunnittelun ja tuotannon rakenteet etäännyttävät varsinaisista kysymyksistä. Tuuli Sotamaa mainitsee esimerkkinä uusien kaupunkialueiden samankaltaistumisen, missä lähtökohdat ovat usein hyviä, mutta suunnittelun aikana usein päädytään ennakolta tyydyttäväksi havaittuun ratkaisuun, eikä vaivauduta tutkimaan paikan ja erilaisten yksityiskohtien vaikutusta. “Asiat pyörivät ennakoidulla tavalla, emmekä joudu kohtaamaan esimerkiksi kulttuurisia eroja tai nyansseja paikkojen, tilojen ja ihmisten välillä”, Sotamaa sanoo (Savela 2018: 30), mikä viestii suunnittelutyön näennäisestä helppoudesta ja toisaalta siihen liittyvistä vaaroista. Kivi Sotamaan mukaan kyse on merkityksellisyydestä, mikä voidaan ymmärtää Estevezin esittämän syy-seuraus suhteen hämärtymisenä digitalisaation vaikutuksesta. “Sen lisäksi miltä asiat näyttävät, on suunnittelussa ja keskustelussa oltava mukana syvempi ymmärrys” Kivi Sotamaa selvittää, “Jos emme ole tietoisia tausta-ajatuksista, voi pelkkä erikoinen muoto näyttäytyä tyhjänä – tai pelkkänä tyylinä.” (Savela 2018: 31)

Arkkitehdin luovaan suunnitteluprosessiin vaikuttaa monet sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset tekijät. Lopullinen ehdotus perustuu näkemykseen, missä arkkitehdin työskentelyn apuvälineinä toimii digitaalisten ohjelmien lisäksi piirtäminen ja fyysiset mallikappaleet. Niinkuin W.J. Mitchell muistuttaa, suunnittelijat luovat ovat työskentelymaailmat ”design worlds” (Mitchell 1993: 38), kuten pahvista tehtyjen pienoismallien avulla työskentelyn tai saven avulla muotoilun. Myös internetin kautta löytyvien digitaalisten kuvastojen avulla tapahtuvaa ideointia, joka vaikuttaa suunnitteluprosessin aikana, voidaan pitää osana tätä suunnittelun prosessia (ks. Arbib 2013: 55). Nämä moninaiset lähestymistavat ovat viimeaikoina muuttuneet, osittain tehokkuusvaatimusten ja toisaalta digitaalisten mahdollisuuksien kautta, ja siten vaikuttaneet työskentelymetodeihin. Prototyypin valmistus 3-D tulostimen

avulla, mihin ei liity massoittelemisen suunnittelua käsin (Celento 2010: 59), muuttaa fyysistä suhdetta objektiin. Passinmäki on huomioinut miten teknologian hallinnassa vaaditaan näkemystä eri prosessien luonteesta: “Arkkitehdin kyvykkyys tulee esiin siinä, miten hän osaa määritellä parametrit eli suunnittelun alkuehdot ja miten hän osaa jatkokehitellä koneen synnyttämiä muotoja” (Passinmäki 2011: 52).

Tässä yhteydessä haluan nostaa uudestaan esille Norberg-Shulzin näkökulman ja tutkimuksen ’paikan hengen’ säilymisestä rakennetussa ympäristössä. Norberg-Shulz on tuonut keskusteluun ristiriidan suunnittelijoiden työstäessä valtavia määriä tietoa teknisten työkalujen avulla. Näin prosessoidussa todellisuudessa eletyn elämän todelliset tarpeet hämärtyvät (Norberg-Shulz 2013: 126). Arkkitehti ja teoreetikko Neil Leach yhtyy Norberg-Shulzin ajatukseen ja huomauttaa, miten liiallinen informaatio voi tuhota merkityksen, kun visuaalinen kuvasto tuo ideoita ja mahdollisuuksia, tosin samalla rikkoen näkemyksiä ja vääristäen todellisuutta (Leach 2000: 5). Nykyään internetin kautta löytyy rajattomasti kuvastoa, ideoita ja visuaalista materiaalia. Tämän informaation määrän voisi kuvitella hämärtävän selkeitä lähtökohtia, joiden tulisi perustua suunnittelijan omaan henkilökohtaiseen kokemukseen ja näkemykseen. Näin ollen voidaan ymmärtää miten teknologian vaikutuksesta todellisen tilanteen vaatimukset hämärtyvät, jolloin tarjotut ratkaisut suunnittelussa saattavat olla vääristyneitä.

Taidehistorioitsija Ville Lukkarinen on tutkinut piirtämisen merkitystä ja käsillä työskentelyn vaikutusta paikan hengen tavoittamisessa. Lukkarinen toteaa, että ’paikan’ käsite ympäristöestetiikan sisällä on ennenkaikkea keholliseen kokemukseen perustuva. Mutta paikallisuuteen liittyy myös historiallisia ja ajallisia tasoja ja rakenteita. Lukkarisen tutkimukseen nojaten paikallisuuden moninaisuuden voi tavoittaa parhaiten juuri piirtämiseen perustuvan huomioon avulla.

Piirtäminen tuo kehollisen suhteen ympäristöön, missä ’paikan henki’ välittyy yksilön ja ympäristön vuoropuhelun kautta. Tehokkuuteen pyrkivä teollistuminen ja teknologian kehitys ovat muokanneet käytäntöjä, missä keskittyneen tutkimuksen ja luonnostelun merkitys korostuu uudestaan. Pallasmaa tuo esille arkkitehti Reima



Pietilän vertauksen luonnostelun ja kalastamisen yhteydestä: molemmissa tuloksen tavoittaminen on epävarmaa (ks. Pallasmaa 2017: 48). Luovassa työssä epävarmuuden alueelta voidaan kuitenkin saavuttaa jotain merkittävämpää, kuin jos tyydytään toimimaan totuttujen kaavojen mukaan. Mutta rakennusteollisuuden näkökulmasta luonnostelua ei välttämättä pidetä tehokkaana menetelmänä.

### 3.2 Globaali verkosto

Tietotekniikan vaikutuksesta suunnitteluprosessin vaiheet ovat muuttuneet. Digitalisaatio, ja tiedonvälityksen tehostuminen ovat muokanneet todellisuutta. Amerikkalainen tutkija ja teoreetikko Benjamin Bratton on esittänyt kattavan teorian digitaalisen vallankumouksen vaikutuksista. Brattonin teoria antaa käsityksen tietotekniikan verkoston muodostamasta mega-rakenteesta, jonka sisällä toimivat ja vaikuttavat erilaiset ohjelmat, alustat, prosessit ja liittymät (Bratton 2015). Näiden kaikkien näkymättömien kerrostumien systeemi muodostaa *Stack* rakenteen, jonka kautta järjestämme ajatuksiamme ja toimiamme liittyen talouteen, kulttuuriin ja työskentelyyn. *Stack* ei ole enää vain apuväline, vaan siitä on Brattonin mukaan tullut kaikkialle ulottuva, vallitseva hallinnon muoto. Tämän sisällä pilvipalvelut ovat tulleet osaksi hallitsevaa systeemiä, joka vie ja ottaa hallintaansa aikaisemmin julkishallinnon tarjoamia palveluita, kuten Google Maps.

Pitkälle viedyt rakennusalan ohjelmistot voidaan ymmärtää osana tätä tiedonkäsittelyn verkostoa, missä eri osapuolet voivat olla yhteydessä virtuaalisesti, ja missä pilvipalvelut luovat yhteyden eri toimijoiden välille. BIM (Building Information Modeling) -ohjelmiston tarjoamat mahdollisuudet suurten rakennusprojektien hallinnassa ovat mullistaneet informaation käsittelyä ja välitystä, minkä ansiosta virheitä voidaan välttää ja tehokkuus suunnitteluprosessin eteenpäin viemisessä parantuu. Periaatteessa BIM vaikuttaa ihanteelliselta toimintamallilta, missä eri osapuolet toimivat ja tekevät päätöksiä hankkeen puitteissa, mutta tähänkin liittyy myös syvempiä ongelmia (Celento 2010: 63), joista yksi on systeemin kompleksisuus, mikä vaatii asiantuntemusta ja taloudellisia resursseja.

Arkkitehtuurihistorioitsija Mario Carpo on kuvannut digitalisaation lähtökohtia ja tapaa, miten tietotekniikan kautta perinteiset suunnittelumallit ovat pirstoutuneet. Carpo näkee tämän kehityksen luonnollisena osana postmodernin kulttuurin vaikutusta, missä loputtomasti kehittyvä ‘rihmasto’ on omaksuttu osaksi kehittyviä mahdollisuuksia ja verkostoja, jotka hallitsevat ja tuottavat tietoa (Carpo 2009: 10). Tässä verkostossa BIM-ohjelmisto edustaa eri toimijoiden välistä systeemiä, minkä sisällä tieto liikkuu ja rakennusprojekti kasvaa. Alunperin ranskalaisen filosofin Gilles Deleuzen luoma käsite *rhizome*, rihmastona toimiva systeemi, voidaan rinnastaa Brattonin *Stack* käsitteeseen, mikä hallitsee ja ohjaa toimintoja.

Rihmaston käsite on taiteilija ja filosofi Manuel De Landan esittämässä teoriassa verrattavissa geneettiseen algoritmiin, minkä puitteissa suunnittelu tapahtuu. De Landan mukaan tietokoneen mallinnusohjelma luo oman rakentamisen DNAn, mikä muokkaa ja hallitsee rakennetun ympäristön visuaalista ilmettä (De Landa 2001: 522). De Landa vertaa tätä prosessia koirien tai hevosten kasvatukseen, missä geneettisesti muokkaamalla pyritään tuottamaan laadukkaita yksilöitä. Ongelma tässä liittyy mekanisoituneeseen prosessiin, mistä taiteellinen panostus tai näkemys puuttuu. Vallalla olevat ajatukset taiteellisen ilmaisun monimuotoisuudesta, joka De Landan mukaan kiteytyy käsitteisiin kuten “death of the author” (De Landa 2001: 525) ja kielteinen asenne taiteellisena visionäärinä toimivaa neroa kohtaan nykykulttuurissa, ovat mahdollisesti digitalisaation kautta voimistumassa, kun yhteisöllinen ja kommunikatiivinen suunnittelu valtaa alaa. Tosin De Landa epäilee tämän olevan vain ohimenevä suuntaus.

Nykyisin digitalisaation hallitessa suunnitteluprosesseja, vaatii niiden monimuotoisuus laajaa perehtyneisyyttä, jotta eri osa-alueiden vaikutuksia voidaan tarkastella asianmukaisesti. Toisaalta erilaisten vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien loputon tarjonta voi johtaa päämäärättömyyten ja alkuperäisen ajatuksen katoamiseen. Juhani Pallasmaa varoittaa passivoivasta asenteesta ja työskentelytavasta silloin, kun tilaa hahmotetaan tietokoneen ohjelmien avulla. Teknologian vaikutuksesta todellisuuden käsitys saattaa jäädä pintapuoliseksi

(Pallasmaa 2012: 14). Tietotekniikan tarjoamassa suunnittelijan ja tilan välisessä yhteydessä syntyy epätodellisten käsitteiden omaksumista luonnollisina. Rakennusteollisuuden tuotannon pyrkimys tehokkuuteen ja säästöön saattaa aiheuttaa tyhjiön, missä kysymysten asettelu unohtuu. Frampton viittaa Hannah Arendtin ajatukseen modernisaation pakkomielteestä hyödyn tavoittelussa. Kun pelkkä käytännöllisyys on omaksuttu merkityksenä, se johtaa Framptonin mukaan merkityksettömyyteen: “utility established as meaning generates meaninglessness” (Frampton 1985: 17). Tässä voidaan nähdä yhtymäkohta Pérez-Gómezin ajoittamaan ’modernin tieteen kriisiin’, joka vaikuttaa husserlilaisen tietokritiikin ytimessä. Sen valossa voidaan ymmärtää, miten liiallisen hyödyn ja käytännöllisyyden tavoittelun seurauksena rakentamisen eksistentiaaliset lähtökohdat hämärtyvät (Pérez-Gómez 1990: 4).

### 3.3 Geometrian merkitys

Arkkitehtuurin teoreetikkojen joukossa sekä Pallasmaa että Pérez-Gómez ovat pyrkineet osoittamaan geometriaan pohjautuvan päättelyn rajallisuuden arkkitehtuurissa. Pérez-Gómezin näkemyksen kautta voidaan ymmärtää yhteys Edmund Husserlin teorialle (Pérez-Gómez 1990: 5; Pérez-Gómez 1997: 293). Pérez-Gómez viittaa muutokseen geometrian logiikan sisällä 1800-luvulla. Siihen saakka *Lebenswelt*, maailma elettyinä, sisältyi klassillisen geometrian käsitteistöön (Pérez-Gómez 1990: 5). Husserlin vaikutuksesta, fenomenologinen näkökulma kokemuksellisuuden merkityksestä avaa uuden jakson arkkitehtuurin teoreettiseen diskurssiin. Husserlin mukaan matemaattisen tilan ja luonnontieteiden käsitteiden ulkopuolelle jää varteenotettava määrä kokemuksellista tietoa, jota ei näiden tieteiden avulla voida havainnollistaa (Casey 1998: 220 – 221). Passinmäki tuo esille Husserlin käsitteen “intuitiivinen oivaltaminen” (Passinmäki 2011: 140), mikä tulisi tapahtua teknologian rinnalla lähtökohtana tutkimuksessa, jotta eletyn tilan luonnetta voidaan ymmärtää.

Ranskalainen arkkitehti ja insinööri Daniel Estevez muistuttaa, että teknologia ei ole koskaan täysin neutraalia, viitaten Heideggerin ajatukseen, jonka mukaan pahinta

mitä voimme tehdä on unohtaa teknologian vaikutus työskentelytapojen pohjalla (Estevez 2001: 13). Estevez tarkastelee arkkitehtuurin suunnittelun kehitystä ja tarjoaa historiallisena esimerkkinä deskriptiivisen geometrian pohjalta toteutettujen teknisten piirrustusten vaikutuksen rakentamisessa. Ne perustuvat puhtaasti rationalistiseen ajatukseen tilasta matemaatikko Gaspard Mongen (1746-1818) kehittämän teoreettisen järjestelmän mukaisesti. Pérez-Gómez selvittää miten Mongen teoria ei ole pelkästään abstrakti matemaattinen systeemi, vaan ennenkaikkea se vastaa valistuksen ajan halun kuvailla todellisuutta absoluuttisen tarkasti (*de décrire la réalité avec une précision absolue*) (Pérez-Gómez 2005: 121). Framptonin esseessä 'valistuksen ajan pimeä puoli' vaikuttaa tiukan rationalistisena pyrkimyksenä, halliten piilevän vallan tavoin tiedon erilaisissa rakenteissa. Selvitän tässä myös miten Estevezin ja Pérez-Gómezin esimerkkien avulla voidaan ymmärtää geometrian hallitsevaan asemaan liittyviä mahdollisia seurauksia.

Estevez on arkkitehdin ja insinöörin näkökulmasta tutkinut, miten teollistuminen rakentamisessa vaikutti lopputuloksen hallintaan (Estevez 2001: 27). Estevez selvittää, miten teknisten piirrustusten avulla rakennustyön eri vaiheiden toteutusta voitiin siirtää urakoitsijoille. Deskriptiivisen geometrian omaksuminen arkkitehtuurin välineeksi aiheutti ongelmia, kun teollistuvan tuotannon vaikutuksesta rakennusprosessin eri osa-alueet eroteltiin toisistaan. Urakoitsijoilla ei välttämättä ollut kuitenkaan syvää tuntemusta tai kokemusta, ja arkkitehti saattoi työskennellä hänelle tuntemattomien tahojen kanssa (Estevez 2001: 50). Tästä alkanut kehitys johti yleisesti pyrkimykseen, missä tuottavuuden maksimointi oli tärkeää, eikä yksityiskohtien viimeistelyä aina välttämättä huomioitu, kun pyrkimyksenä oli mahdollisimman nopea rationaalinen toimintatapa. Tämä kehityskaari voidaan nähdä digitalisaation puitteissa, kun pyritään tehostamaan tuotantoa. Teknologia etäännyttää kohteesta ja näköaistin kustannuksella muiden aistien toiminta rajoittuu, kuten Frampton totesi (Frampton 1985: 29). Aistihavainnon merkitys tulisikin tuoda esille tietotekniikan tilallisten representaatioiden rinnalle. Digitaalisten ohjelmien objektilähtöinen tilasuhde etäännyttää, kun algoritmi vaikuttaa ohjaavana voimana (Estevez 2001: 46).

Digitaalisen vallankumouksen juuret arkkitehtuurissa ulottuvat 1960-luvulle, jolloin IBM lanseerasi CRAFT ohjelman topologisen tutkimuksen avuksi. Sen pohjalta rakennetun PDP 15 systeemin avulla oli mahdollista kehittää kaksiulotteisia geometrisia mallinnuksia (Ots 2011: 81). Arkkitehti Enn Ots kuvailee miten 1970-luvun puolivälissä suunnittelytyö nopeutui. Tilaratkaisujen ja geometrysten hahmotelmien teko, mikä olisi käsin piirrettynä vienyt useita viikkoja aikaisemmin, valmistui yhden viikonlopun aikana (Ots 2011: 81). 1980-luvulla markkinoille tuli nykyisin laajalle levinneet CAD (computer-aided-design) ohjelmat, ja AutoCAD julkaistiin vuonna 1982 (Lahti 2015: 372). Sen jälkeen digitaaliset työkalut kehittyivät kolmiulotteisiksi mallinnusohjelmiksi. Vaikka Marshall McLuhan ennakoi tietoliikenteen mullistuksen vaikutukset jo 1970-luvulla, varsinainen muutos arkkitehtuurissa tapahtui vasta 1990-luvulla (Jencks 2011: 162).

Nykyään AutoCAD, ArchiCAD ja Sketchup ohjelmat ovat keskeisiä työkaluja ja muodostavat pohjan arkkitehtuurin suunnittelutyön graafiselle ilmaisulle, toteutukselle ja tutkimukselle (Ots 2011: 81). Pérez-Gómezin vertauksen mukaan CAD-ohjelmien työskentelymaailman keskiössä vaikuttaa ”deskriptiivisen geometrian täydellistymä” (Pérez-Gómez 2005: 55). Tämä kuvastaa tietotekniikan epistemologista asemaa suunnittelussa, mikä työntää tekijän luovan panostuksen taustalle, kuten arkkitehti Hilka Lehtonen on osoittanut (Lehtonen 1994: 34). Lähtökohtaisesti CAD ei huomioi kehollisen kokemuksen monimuotoisuutta, vaan kartesiolaisen rationalistimin vaikutus voidaan tulkita sisäänrakennettuna sen semioottisessa merkitysjärjestelmässä. Passinmäki tuo esille arkkitehtuuriteoreetikko Kimberly Doveyn vertauksen, jonka mukaan CAD on jonkunlainen ”sapluuna”, joka tuottaa olemukseltaan yksipuolista informaatiota (Passinmäki 2011, 142). Tästä voidaan päätellä, että eletyn kokemuksen huomiointi on oleellinen osa merkityksellistä työskentelyprosessia. Jotta eletyn tilan kokemuksen arviointi onnistuu, Passinmäki tuo esille husserlilaisen ajattelun ja intuitiivisen oivaltamisen. Näin voidaan päätellä että tietokoneen rinnalla havainnointi, joka tapahtuu erillisen fyysisen toiminnan ja tutkimuksen avulla, on oleellista.

Kuten myös Frampton ja Estevez ovat osoittaneet, tietotekniikka saattaa toimia tyrannimaisena voimana, joka polkee alleen humanistiseen kokemukseen perustuvia arvoja ja merkityksiä. Ongelmia syntyy oletettavasti silloin, kun teknologian asema hallitsee luovaa prosessia. Ja koska teknologia nopeuttaa prosesseja, odotukset työn toteutuksesta myös muuttuvat. Suunnittelutyön eri vaiheissa vaaditaan erilaisia lähestymistapoja. Piirtämisen ja käsityöläisyyden merkitys on oleellista, kun hahmotellaan kokonaisuuksien yhteyksiä toisiinsa (ks. Pallasmaa 2017: 47, Passinmäki 2011, Lehtonen 1994: 34). Passinmäki tuo esille tässä yhteydessä työn kustannusten merkityksen, sillä huolellisesti tehty suunnittelu vaatii lisää aikaa ja nostaa kustannuksia (Passinmäki 2011: 173).

Fenomenologian ansiosta arkkitehtonisen tilan analyysi on laajentunut niin, että ymmärretään tieteellisen tutkimuksen rajallisuus ja huomioidaan myös aistien ja kehollisen kokemuksen oleellinen merkitys. Kun Pallasmaa kuvailee arkkitehtonisen kokemuksen tiedostamattoman tason tärkeyttä, siinä välittyy fenomenologisen reduktion ajatus. Sen puitteissa eletyn tilan merkityksen tulisi syntyä teknologian ja matemaattisten käsitteiden ulkopuolella, koska rakennus on aina ajassa elävä ja muuttuva kokonaisuus. Näin rakennus jäsentää, antaa muodon ja tuo merkityksen maailmassa-olemisen kehyksenä (Pallasmaa 2012: 68). Reduktion käsitteessä voidaan ymmärtää intuitiivisen tason merkitys, joka laajentaa paikan ja tilan analyysiä pelkän visuaalisen kentän ulkopuolelle. Intuitiivinen yhteys sisältää välittömän tietoisuuden, mikä syntyy kehollisen kokemuksen kautta.

Pallasmaan ja Pérez-Gómezin analyysi osoittaa sen, että arkkitehtonisessa suunnittelussa luovan prosessin eri osa-alueiden toimivuus yhdessä johtaa onnistuneeseen lopputulokseen: kuvittelun mekanismien tulisi olla jatkuvassa vuoropuhelussa teknisten kysymysten kanssa. Tämän valossa Aristoteleen “mean proportional” käsite (Dewey 1980: 42) esteettisen kokemuksen perustalla, voidaan ymmärtää yleiseen tasapainoon pyrkivänä periaatteena, myös luovasti toteutetun suunnittelun logiikassa. Filosofin John Deweyn mukaan esteettisen kokemuksen

vihamiehiä ovat huolimattomuus, epämääräisyys, jäykkyys, älyllinen laiskuus ja kaavoihin kangistuneisuus (Dewey 1980: 42). Kokemuksen tiedostaminen, ja siihen liittyvien eri osa-alueiden kokonaisvaltainen huomiointi, tulisi olla suunnittelun lähtökohta. Dewey korostaa ettei 'mean proportion' tässä yhteydessä viittaa matemaattiseen keskiarvoon, vaan kokemukseen, missä haetaan liikettä kohti ajatuksen täydellistä toteutusta. Suomalaisissa käytännöissä on suosittu pitkälle vietyä kontrollia, missä kaikki on suunniteltu mahdollisimman pitkälle etukäteen (Lehtonen 1994: 11), jolloin prosessin aikana syntyvät luovat ratkaisut eivät pääse esille.

Tietokonemallinnuksen avulla arkkitehdit voivat hallita suunnittelua ja tilaan liittyviä kysymyksiä menetelmin, jotka tehostavat työskentelyä. Näiden ohjelmien puitteissa suunnittelijat toimivat pitkälti perspektiiviopin mallin luomien kognitiivisten systeemien puitteissa. Perspektiivin kautta välittyvää todellisuutta voidaan fenomenologian näkökulmasta pitää harhaan johtavana, koska sen vaikutuksesta syntyy näköaistia korostava yhteys kohteeseen. Kun digitaaliset työkalut tukevat suunnittelijan havainnointia, ne väistämättä vaikuttavat lopputulokseen. Kuten filosofi Pentti Määttänen on kognitiivisen tieteen tutkimuksessa todennut, välineet työskentelyssä muokkaavat kokemusta ja toimintatapoja (Määttänen 2015: 79). Selvitän neljännessä luvussa tarkemmin perspektiivi-oppiin liittyviä kysymyksiä ja miten perspektiivin kautta näköaistiin perustuva ontologinen rakenne hallitsee.

#### 4. Paikallisuus, perspektiivi ja suunnittelun semioottiset järjestelmät

Tietomallinnusohjelmien sisällä perspektiiviopin asema on verrattavissa semioottiseen koodistoon, joka ohjaa suunnittelijoiden analyysiä tilasta ja sen mahdollisuuksista. Tästä lähtökohdasta todellinen kehollinen ja materiaallinen kokemus tilasta saattaa jäädä huomiotta. Teoreettisena lähtökohtana huomioin taidehistorioitsija Erwin Panofskyn analyysiä perspektiivin merkityksestä. Tutkin

tästä lähtökohdasta näköaistin hallitsevaa asemaa ympäristön havainnoinnissa ja perspektiiviopin merkitystä paikallisuuden käsitteen hahmottamisessa.

Pyrin ymmärtämään arkkitehdin taiteellista lähestymistapaa ja sen muutosta modernistisen arkkitehtuurin kehityksessä, minkä yhteydessä hyödynnän aikaisempaa tutkimusta Alvar Aallosta. Aallon tuotannossa voidaan tunnistaa fenomenologisen tilahahmotuksen intuitiivista periaatetta. Aallon lähestymistapa on Framptonin esseessä nostettu esimerkiksi aistillisuudesta arkkitehtuurissa, missä annetaan arvoa paikallisuudelle ja keholliselle kokemukselle. Säynäsalon kunnantalo edustaa erilaisten kosketuspintojen, tuoksujen ja rakenteiden synteeseinä syntynyttä kokonaisuutta (Frampton 1985: 28).

Tässä luvussa selvitän arkkitehtuurin luovan työskentelyn ulottuvuutta, sekä digitaalisten ohjelmien ja alustojen sisällä toimivaa visuaalista logiikkaa. Huomioin lisäksi muutoksen modernistisessa estetiikan kokemuksessa sekä perspektiiviopin epistemologisessa asemassa kuvataiteessa ja arkkitehtuurissa.

## 4.1 Perspektiivin symbolinen merkitys

Tutkija Juhana Lahti on osoittanut, miten digitaalisen esittämisen taustalla on pitkä diskursiivinen kehityslinja, joka perustuu perspektiivioppiin. Tässä kuviteltujen ympäristöjen tilat luodaan totutulla tavalla, minkä katsojat ovat omaksuneet luonnollisina (Lahti 2015: 372). Tämä perspektiivin merkityksen totuuden käsitystä hallitseva asema voidaan nähdä jatkuvan sisällytettynä tietomallinnuksen ohjelmiin. Samoin englantilainen arkkitehti Sam Jacob on todennut (Jacob 2017), että arkkitehtuurin digitaalisia suunnitteluohjelmia hallitsee kartesiolainen tilakäsitys, missä perspektiiviopin mekanistinen näkymä ohjaa suunnittelua. Näin ollen tilakäsityksen optinen visuaalisuus hallitsee kokemusta muiden aistihavaintojen kustannuksella. Tämän seurauksena tilan käsite on ennenkaikkea näköhavaintoon pohjautuva systeemi ja sen seurauksena tilan eletty kokemus jää vähemmälle huomiolle. Vaikka tämän tyyppistä rationaalis-loogista ajattelua on kyseenalaistettu



filosofisena mallina pitkään, sen vaikutus on rakennettu syvälle länsimaiseen ajatteluun.

Tämän pohjalta voidaan kysyä, millä tavoin uudet perspektiivioppiin perustuvat digitaaliset työkalut ohjaavat suunnittelua? Millä tavoin ne muokkaavat, tai saattavat vääristää, todellista tilannetta ja tilassa vallitsevaa tunnelmaa ja aistimellista ympäristöä? Tämä on oleellinen kysymys kun pohditaan digitaalisuuden vaikutusta. Kognitiivisessa tieteessä, niinkuin tutkijat Max Bennett ja Peter Hacker ovat todenneet, kolmiulotteisen mallinnuksen ja havainnon välillä oleva epistemologinen yhteys on altis väärinkäsityksille (Bennett & Hacker 2003: 147). Tämä korostuu kun digitaalisen tilan monet mahdollisuudet perustuvat matemaattisiin kaavioihin, toisin kuin psyko-fysiologinen tila. Kartesiolaisen mallin koordinaatit luovat yhdenmukaisuutta, mikä johtaa tilan idealisointiin. Jo 1970-luvulla näkökyvyn tutkimuksessa tiedemies David Marr havaitsi miten 3-D mallinnuksen kautta syntyvät kuvat toimivat objekti-lähtöisinä kuvauksina, sen sijaan että niiden kautta välittyisi todelliseen havainnointiin perustuva kokemus (Marr 2010: 37). Marr tutki kognitiotieteen näkökulmasta elettyä perspektiiviä ja visuaalisen kokemuksen luonnetta tietotekniikan kehityksen puitteissa.

Vaikka perspektiivin hallitseva asema taiteessa on muuttunut, sen vaikutus on kuitenkin juurtunut syvälle länsimaiseen visuaaliseen koodistoon. Kuten Lahti selvitti, renesanssin perintönä syntynyt koodisto toimii edelleen tietotekniikan tarjoaman digitaalisen näkymän pohjalla. Tästä näkökulmasta valistusajan retoriikka voidaan käsittää sisäänrakennettuna tietokoneen mallinnusohjelmiin, mikä saattaa johtaa idealisoituun näkemykseen ja väärinkäsityksiin todellisen ympäristön tarpeista. Tämän seurauksena pelkkään visuaaliseen arviointiin perustuva tutkimus, Pallasmaan mukaan 'näköaistin epistemologinen valta' (Pallasmaa 2012: 16), vaikuttaa liiallisena rationalisuuteen ohjaavana pyrkimyksenä suunnitteluprosessissa.

Tapa ja lähtökohdat millä rakennettua ympäristöä on hahmoteltu, kuvastavat kunkin ajan kulttuurisia ja tieteellisiä ajattelumalleja. Leon Battista Albertin *De re*

*aedificatoria* teos selvittää renesanssikauden rakennustaiteen suunnitteluun liittyvää tekniikkaa, missä Alberti suositteli myös pienoismallien käyttöä. Alberti ei suositellut keskiperspektiiviä arkkitehteille (Jokinen 2015: 205). Tämä on oleellinen tieto kun pohditaan perspektiivin historiallista kehitystä arkkitehtonisen tilan semioottisessa ketjussa. Sen sijaan myöhemmin 1500-luvulla Sebastiano Serlion kirja *Tutte l'opere d'architettura e prospectiva*, mikä oli sen ajan tärkein arkkitehtuuriin liittyvä opus, korosti perspektiiviopin merkitystä. Sen mukaan arkkitehtuuria ei olisi ilman perspektiiviä. Tässä voidaan siis todeta käännekohta perspektiivin käytön suosituksissa (Pérez-Gómez, Pelletier 1997: 22). Toisena käännekohtana Pérez-Gómezin mukaan voidaan pitää Jean-Nicolas-Louis Durandin vuonna 1802 julkaistua *Précis des Leçons d'Architecture* teosta. Durandin pohjakaavan, leikkauksen ja julkisivun piirrokset pyrkivät kuvailevan geometrian ja luonnollisen näkökokemuksen objektiivisuuden synteesiin, missä on tulkittu ensimmäisiä yhteyksiä funktionalismiin (ks. Pérez-Gómez 2005: 118, Passinmäki 2011: 33).

Arkkitehti ja historioitsija Bruno Zevi on nostanut esille 'antiperspective' käsitteen, mikä esteettisenä pyrkimyksenä on yksi modernin arkkitehtuurin perimmäisiä ajatuksia (Zevi 1978: 50). Tosin Zevi ajoittaa taistelun perspektiivin dominoivaa asemaa vastaan jo paljon aiemmaksi, kun hän huomioi Michelangelon suunnittelemassa Campidoglion aukiossa Roomassa hyväksytyn koodiston rikkomista (Zevi 1978: 26). Perspektiivioppi ei taiteellisena välineenä olekaan keskeinen Michelangelon tuotannossa: maalauksissa perifeerinen näköaisti ilmenee perinteisen perspektiivin rinnalla tavassa miten esitettyjen hahmojen kautta välittyy energia ja liike. Samoin Michelangelon arkkitehtuurissa kehollinen kokemus liittyy tapaan, millä tila on jäsennelty perifeerisen näköaistin ehdoin. Michelangelon arkistoissa näkyy miten suuri idea oli kiteytetty yksinkertaiseen skissiin ja antoi lähtökohdan rakennuksen intentiolle (Pérez-Gómez & Pelletier 1997: 44).

Erwin Panofsky käsitteli perspektiivin symbolista merkitystä vuonna 1925 julkaistussa esseessä *Perspective as Symbolic Form*. Tässä perspektiivin merkitys

voidaan ymmärtää ennenkaikkea valistuksen ajan rationalistisen maailmankuvan ilmentymänä ja visuaalisena runkona. Vaikka taidehistoriotsija Riikka Stewen epäilee, että perspektiiviin liittyvä analyysi olisi epämääräistä, koska on vaikea tarkentaa mistä puhutaan (Stewen 1999: 100), on oleellista huomioida perspektiivin moninaiset merkitysyhteydet. Panofskyn argumentissa voidaan selvästi ymmärtää perspektiivin yhteys valistusajan ideologiaan, mikä kuvastaa erilaisten esitysmuotojen asemaa taidehistorian diskursiivisten rakenteiden sisällä. Panofskyn analyysi välittyy metaforisella tasolla: perspektiivi symbolisoi valistuksen ajan järjen ja tieteen valta-asemaa. Essee selvittää sitä rationalistista kognitiivista mallia, joka perspektiivin pohjalta välittyy: perspektiiviopin seurauksena on syntynyt 'subjektiivisuuden objektifiointi' (Panofsky 1991: 65). Panofsky selvittää että, keskitetty perspektiivi luo kaksi virheellistä oletusta: ensinnäkin, että näämme vain yhdellä pysähtyneellä silmällä, ja toiseksi, että näköpyramidista yksinkertaistettu litteä leikkaus voisi esittää todellisen optisen kentän näkymää (Panofsky 1991: 29). Perspektiivin latinalainen sana *perspectiva* tarkoittaa läpi katsomista (Panofsky 1991: 27), mikä kuvastaa ympäröivän eletyn tilan häviämistä ja kartesiolaista järjen ja kokemuksen kahtiajakoa. Perez-Gomez tähdentää että perspektiivi liittyy läheisesti siihen epistemologiseen vallankumoukseen, jonka seurauksena ruumis ja mieli ymmärrettiin erillä toisistaan (Pérez-Gómez 1990: 174).

Kuten Ville Lukkarinen on osoittanut maiseman luonnostelun ja piirtämisen analyysissä, maiseman kokonaisvaltainen kokemus ja kohtaaminen ei toteudu yksisilmäisen perspektiiviesityksen kautta (Lukkarinen 2015: 36). Arkkitehdin suunnitteluvaiheessa tehtyjen luonnostelujen tärkeys liittyy siis juuri kohteen todellisen luonteen ja paikan hengen analysointiin. Kun tämä toiminta nähdään husserlilaisen fenomenologian viitekehyksen puitteissa, luonnostelun tehtävä on kuvailla koettua näkymää ja siihen liittyvien objektien ilmenemistä 'tapahtumana'. Tämä poikkeaa täysin tieteellisen, luontoa tarkkaan jäljittelevän realistisen näkymän tuottamisesta (Reeder 1997: 217,218). Tässä luonnosteluun yhdistyy intuitiivisen paikan kokemuksen ajatus, missä aikaisemmat havaintoa ohjaavat oletukset pyritään sivuuttamaan.

Fenomenologian vaikutuksesta rationalistisen näkökokemuksen kautta välittyvä tilakäsitys ymmärretään rajallisena. Pérez-Gómezin mukaan Husserlin filosofiassa kiteytyy parhaiten viime vuosisadan alussa tapahtunut epistemologinen muutos (Pérez-Gómez 2005: 117). Pérez-Gómez on osoittanut, että taiteen muutoksen rinnalla samanaikaisesti arkkitehtuurin suunnittelussa kasvoi eletyn perspektiivin merkitys. Ajatus, että todellisuus ei vastaa geometrisen perspektiivin tai valokuvan kautta välitettyä näkymää levisi myös arkkitehtuuriin. Pérez-Gómez mainitsee esimerkkinä, miten Le Corbusierin kubististen maalausten syvyysvaikutelma välittyy hänen myöhemmässä arkkitehtuurissa, kuten La Tourette luostarin (1960) suunnittelussa. Projektin aikana luovia virheitä (*erreurs créatives*) ei heti eliminoitu, vaan niiden avulla etsittiin ratkaisuja (Pérez-Gómez 2005: 127). Kubismin hajotetun perspektiivin ytimessä voidaan ymmärtää rationalistisen maailmankuvan kyseenalaistaminen. Todellisuudessa näkijää ympäröi alati muuttuvat perspektiivit, eikä vain yksi staattinen näkymä.

1900-luvun alussa avant-garden suuntauksista kubismi ja impressionismi kuvastivat maailmassa-olemisen intuitiivista kokemusta, missä pyrittiin kumoamaan perspektiiviopin rajoitukset. Taiteen ja arkkitehtuurin yhteys voidaan tämän aikakauden uudessa tilakäsityksessä ymmärtää sommittelun ja tilan jäsentelyssä. Pallasmaa antaa esimerkkinä Paul Cézannen maalaukset, jotka konstruoivat toisenlaisen visuaalisen yhteyden maailmaan (Pallasmaa 2007: 35), vaikuttaen näin tilan uudenlaisen, aistillisemmän kokemuksen ymmärtämiseen. Vaikka Alvar Aalto oli itse todennut että taiteen ja arkkitehtuurin välinen yhteys on etäinen, niin Aallon rakennuksien on nähty kuvastavan aikansa taiteen suuntauksia. Vuoden 1944–1953 tiilirakennuksien kohdalla on jopa puhuttu Aallon ‘Cézanne-kaudesta’ (Evans 1995: 71).

## 4.2 Eletty perspektiivi - piirtämisen merkitys

Lukkarisen tutkimus osoittaa, että arkkitehdit ovat kautta vuosisatojen käyttäneet piirtämistä välineenä ideoiden luonnostelun vaiheessa (Lukkarinen 2015: 19).

Lukkarinen mainitsee Helsingin teknillisen korkeakoulun johtajana vuosina 1908–1910 toimineen Gustaf Nyströmin näkemyksen piirtämisen tärkeydestä arkkitehdin työvälineenä. Nyströmin mukaan valokuvan kautta ei voinut ymmärtää maisemaa syvällisesti. Tämä syvempi yhteys syntyi juuri piirtämisen prosessin kautta (Lukkarinen 2015: 19). Se piirtämisen tapa mitä Lukkarinen analysoi, on nopeaa luonnostelua. Siinä pyrkimyksenä ei ole niinkään todentuntuisen illuusion luominen tilasta, vaan oleellisen tunnelman tavoittelu, missä sivuutetaan perspektiiviopin subjektiviteettiä hallitseva valta. Sitä voidaan pitää arkkitehdin ajattelun välineenä, minkä avulla toteutuu fenomenologinen suhde ympäristöön.

Modernististen avant-garde suuntausten vaikutuksesta piirtämisen tapa vapautui yleisemmin. Piirtämisestä tuli osa sekä kriittistä että luovaa prosessia, kuten nähtiin mm. Bruno Tautin, Bauhaus suunnittelijoiden ja Le Corbusier'n työskentelytavoissa (Allen & Pearson 2016: 5). Arkkitehtuurissa käsin piirtäminen luo intuitiivisen yhteyden ympäristöön, minkä avulla kohteen tutkimuksessa voidaan saavuttaa kehollisesti sisäistynyt, tiedostamaton taso (Pallasmaa 2017: 48). Kuten Aallon työskentelyä tarkastellessa selviää, hänelle piirtäminen oli ainakin uran alkupuoliskolla hyvin tärkeä taiteellisen tuotannon väline. Voidaan päätellä että sitä kautta Aallon esteettinen käsitteistö sai vahvan pohjan. Vaikka piirustuksissa rakennukset saattoivat näyttää kömpelöiltä, niissä ilmeni aistimellinen kokemus valon, muodon ja materiaalien yhteyksistä (Pallasmaa 2012: 76). Pallasmaa on Aallon skissejä tutkiessaan huomionnut miten näistä kuvastuu erilaisten mittakaavojen ja näkymien laaja tutkimus piirtämisen avulla (Pallasmaa 2017: 49).

Kulttuurihistorioitsija Erik Kruskopfin tutkimus on keskittynyt Aallon tuotantoon kuvataiteilijana, mikä avaa yksityiskohtaisemmin eri teosten merkityksiä ja eri ilmaisumuotojen vaikutusta arkkitehdin työn lomassa. Kruskopfin mukaan piirrustukset olivat Aallolle ennenkaikkea muistiinpanoja havainnoista, joita hän teki ympäristöstään ja kiinnostavista yksityiskohdista. Pehmeä B6 lyijykynä kulki aina mukana Aallon taskussa (Kruskopf 2012: 117). Suuri osa vapaamuotoisista piirroksista syntyi matkoilla, etenkin Välimeren ympäristössä, missä Aalto rekisteröi

rakenteellisia elementtejä, sekä laajemmassa mittakaavassa että pienten yksityiskohtien tasolla (Kruskopf 2012: 117). Ihmisiä näissä kuvissa ei näkynyt, mistä voi päätellä, että piirrokset olivat tosiaan arkkitehdin väline kirjata huomioita, ideoita ja ajatuksia. Tämänäyttöinen jatkuva luova toiminta on muokannut aistien kykyä havainnoida ympäristöä.

Kruskopf myös mainitsee miten samassa lehtiössä Aallon nopeasti toteutettujen matkapiirrosten joukosta löytyy arkkitehtitoimiston työn alla olleiden rakennusprojektien luonnoksia, joiden tyyli oli selkeämpi ja tarkempi (Kruskopf 2012: 124). Matkapiirrosten spontaanisti hahmotellut näkymät paljastavat varman taiteellisen näkemyksen, mistä välittyy Aallon ikuisesti uteliaan katseen lisäksi piirtäjän taiteellinen silmä kompositiolle ja kauniille linjoille. Tästä voidaan päätellä jatkuvan luovan huomioinnin merkitys osana suunnittelutyötä, mikä voidaan yhdistää fenomenologian ajatukseen maailmassa-olemisen intuitiivisesta kokemuksesta. Myös Lukkarinen toi esille tämän intuitiivisen tason merkityksen osana maiseman luonnostelua (Lukkarinen 2015: 19). Luonnostelun kautta ympäristön havainnointi tapahtuu syvemmillä tasolla. Pallasmaa kuvailee Aallon luonnostelun lähestymistapaa: ”työssä on tärkeää antaa keskittyneen tietoisuuden rentoutua hetkeksi ja antaa tilaa kehollisesti sisäistyneelle ja alitajuiselle mielelliselle tutkailulle” (Pallasmaa 2017: 48). Tämän prosessin merkitys voidaan ymmärtää yhteydessä fenomenologisen reduktion käsitteeseen, missä aistihavainto pyrkii intuitiiviseen ja välittömään tietoisuuden tasoon.

Aallon rakennuksissa tilan aistimellinen ulottuvuus saa erityistä huomiota, poiketen tiukan rationalistisesta modernismista. Tämän johdosta Aalto edustaa käännekohtaa modernistisen arkkitehtuurin historiassa. Aallon rakennukset on suunniteltu koettavaksi osana todellista elettyä elämää, eikä vaan idealisoituina muotoina. Rakennuksissa voidaan kokea aineettomien tekijöiden vaikutus osana arkkitehtoonista kokonaisuutta, kuten Säynätsalossa ja Munkkiniemen kodissa. Rakennukset on asetettu tontille topografian mukaan ja luonnon immateriaalisilla elementeillä on tärkeä rooli tavassa, miten tila on jäsennetty. Tässä

lähestymistavassa voidaan nähdä fenomenologian vaikutus osana luovaa prosessia. Husserlin mukaan reduktio sulkee ajattelusta aikaisemmat oletukset ja pyrkii yhteyteen paikan todellisen luonteen kanssa (Husserl 2009: 100). Näin paikallisuuden ensisijaiset elementit nousevat merkityksellisiksi.

Valon kautta tilan käsite on jatkuvasti muuttuva ja elävä. Siksi tämän huomioiminen rakennusten suunnittelussa on Aallon arkkitehtuurissa oleellista, kuten Pallasmaa korostaa:

*”Instead of the disembodied Cartesian idealism of the architecture of the eye, Aalto’s architecture is based on sensory realism. His buildings are not based on a single dominant concept or gestalt; rather they are sensory agglomerations. They sometimes even appear clumsy and unresolved as drawings, but they are conceived to be appreciated in their actual physical and spatial encounter, ‘in flesh’ of the lived world, not constructions of idealised vision”* (Pallasmaa 2012: 76).

Modernistisen arkkitehtuurin koulukunnassa arkkitehtuurin visuaalisuutta voidaan ymmärtää eri näkökulmista. Pallasmaa siteeraa myös Le Corbusier’n kuuluisaa sanontaa: ’I urge you to open your eyes’ (Pallasmaa 2012: 30), missä voidaan ymmärtää metaforinen taso, joka viittaa huomiointiin laajemmin. Ilmaisua ei siksi tulisi tulkita kirjaimellisesti näköaistin, vaan pikemminkin huomioinnin näkökulmasta, niin että se viittaa juuri tarkkaan intuitiivisen näkökokemukseen. Le Corbusier’n toinen kuuluisa lause ’Arkkitehtuuri on valossa yhdistyvien massojen mestarillista, oikeaoppista ja taitavaa palapeliä’ (Le Corbusier 2004: 174) selvittää sitä, miten näkemisen kokemuksessa pitää huomioida valon jatkuva muutos ja liike. Koska valon luonne ei ilmene pysyvästi koskaan samanlaisena, Le Corbusier viittaa laajemmin näkemisen kokemukseen, missä valo on aineetonta energiaa.

Aallon työskentelytavassa välittyy läheinen yhteys maiseman muuttuvaan kokemukseen sekä luonnon elementtien havainnointiin ja ymmärrykseen. Arkkitehtuurin avantgardismin ja modernistisen liikkeen vaihtoehtoisessa suunnassa Aallon työskentelyä kuvaa myös historiallisten kerrostumien merkitys. Kruskopf kuvailee miten Aallon kiinnostus kansanomaiseen rakentamiseen, paikallisen

kulttuurin jälkiin ja ilmenemismuotoihin, oli jatkuva inspiraation lähde (Kruskopf 2012: 117). Italialaisten pikkukaupunkien orgaaninen suhde niitä ympäröivään maastoon on toistuva aihe Aallon piirustuksissa. Pallasmaa tunnistaa Italian vaikutuksen myös varhaisrenesanssin maalaustaiteen kautta tavassa, millä Aalto tuo tiloihin valon ja varjon leikkiä. Pallasmaa vertaa Säynätsalon kunnantalon poikkeuksellisen vaikuttavaa ja aistillista suunnittelua mielikuvaan pohjois-italialaisesta pikkukaupungista (Pallasmaa 1993: 166). Tässä voidaan nähdä, miten suunnittelijan mieleen jääneet muistikuvat voivat ilmentyä teoksissa. Luonnostelun kautta syntynyt huomio voi herättää uudenlaisen muodon aikaisemman assosiaation kautta.

Historialliset viittaukset luovat laajemman kulttuurisen yhteyden ja jatkumon, missä Passinmäen mukaan toteutuu ainutlaatuinen tilallinen kokemus, kun rakennus on istutettu laajempaan merkitysyhteyteen (Passinmäki 2011: 76). Tämä kertoo siitä, miten jokaisen rakennushankkeen on lähdettävä toisaalta täysin puhtaalta pohjalta, mutta samalla myös kulttuuriset ja historialliset viitteet huomioiden. Aallon monipuolinen kiinnostus historiaan ja taiteisiin, aina antiikin rakennustaiteesta lähtien, voidaan nähdä Säynätsalon kunnantalon sommittelussa, mutta toteutettuna pohjoisen ilmaston vaatimuksiin. Toisena viittauksena italialaiseen kaupunkikulttuuriin *piazza*-tyylinen sisäpiha symbolisoi Säynätsalossa sosiaalista yhteyttä rakennuksen keskellä. Tässä erilaisten historiallisten kerrostumien tulkinnassa ja toteutuksessa on mahdollista kokea arkkitehtuurin poeettinen ulottuvuus, missä välittyy ajallinen yhteys tilan, muodon ja materiaalisuuden merkitysten kautta.

Miten erilaisten vaikutteiden synteesi Säynätsalon kunnantalossa edesauttaa sijoittumista ympäristöön? Framptonia tulkiten Passinmäki tunnistaa jatkumon kriittinen regionalismi manifestin keskeisestä ajatuksesta, missä nähdään poeettisen arkkitehtuurin mahdollisuus ”kun otetaan huomioon sekä universaalit että paikalliset tekijät” (Passinmäki 2011: 109). Tästä voidaan päätellä että rakennus luo



omaperäisen merkitysyhteyden poeettisten viittausten kautta. Rakennus luo esteettisen yhteyden ympäristöön ja samalla erilaisten elementtien yhdistelmästä syntyy jotain suurempaa. Säynätsalossa siis vaikuttaa sekä paikallisen ympäristön merkitys, että laajempien universaalien arkkitehtonisten viittausten narratiivi. Historiallisten viittausten avulla rakennus tarjoaa hienovaraista arvokkuutta, vaikka toisaalta taktiilisuus, materiaalit ja tilojen yhteydet tuovat lämminhenkisyttä.

Historiallisten viittausten paluu osaksi arkkitehtuurin kieltä voidaan liittää postmoderniin suuntaukseen. Huomioin tässä yhteydessä arkkitehti ja teoreetikko Robert Venturin käsitettä 'arkkitehtooninen taivutus', missä eri osatekijöitä yhdistämällä luodaan ajallisuuden kerrostumat (Venturi 1996: 224). Tämä lähestymistapa rikkoo tyyllistä kokonaisuutta, mutta vastakkaisuudet ajallisten ja historiallisten kerrostumien sisällä tuovat jatkuvuutta ja merkityksellisyyttä. Venturi myös kuvailee italialaiselle arkkitehtuurille tyypillistä leikittelyä olosuhteiden ja järjestyksen välillä, mikä antaa arkkitehtoonista eloisuutta (Venturi 1966: 124). Samoin Säynätsalossa ilmenee arkkitehdin tulkinnallinen taito erilaisten elementtien yhdistelyssä (*kuvat 3, 4 ja 5*). Italiasta omaksuttuja rakenteellisia muotoja on tulkittu modernistisen muotokielen kautta. Tässä voidaan nähdä yhteys postmodernin suuntauksen ja Framptonin teesin välillä. Paikallisten elementtien ja historian merkitysten synteestistä, voi tutkimuksen ja luovan näkemyksen avulla syntyä arkkitehtuurin poetiikkaa.

## 5. Paikallisuuden merkitys nykyarkkitehtuurissa

Kirsi Saarikankaan tilan kokemuksellisuutta tutkivassa analyysissä todetaan että merkitykset muodostuvat useiden erilaisten osa-alueiden, myös historiallisten kerrostumien (Saarikangas 1997: 247) tuottamasta kokonaisuudesta. Kaupunkien historialliset taustat ovat vaihtelevia ja jokaisella kaupungilla on oma materiaallinen ja tilallinen perintö, minkä puitteissa kaupunkitilan tulisi kasvaa. Kysymykset yhtenäisyyden ja laadun arviosta jatkuvat moninaisempina globalisaation ja teknologisen kehityksen johdosta. Tässä viimeisessä luvussa esitän tulkinnan Framptonin teesistä nykyarkkitehtuurissa. Pohdin kaupungin yhtenäisyyden

merkitystä ja osoitan miten kaupunkitilan ja arkkitehtuurin historian huomiointi voivat luoda yhtenäisyyttä. Esittämäni kohteet edustavat erilaisia kulttuurisia ja maantieteellisiä ympäristöjä, joiden avulla tutkin arkkitehtuurin globaalia nykytilannetta ja havainnollistan kahden esimerkkitapauksen avulla kontekstuaalisten merkitysten yhtymäkohtia.

Kuten aikaisemmissa luvuissa ilmeni, nykypäivänä kasvavassa määrin teknologia hallitsee arkkitehtuurin eri sektoreiden toimintaa ja digitaaliset kanavat ovat asettuneet suunnittelun globaalien rakenteiden sisälle. Kommunikoinnin nopea vauhti on osaltaan vaikuttanut toimintojen yhdenmukaistumiseen. Mutta toisaalta globalisaation esteettistä yhdenmukaistavaa vaikutusta arkkitehtuurissa myös vastustetaan. Nykypäivänä Framptonin *Architecture of Resistance* -näkökulmaan pohjautuva suunnittelu, voidaan ymmärtää samalla lailla, huolellisesti paikkaan ja historiaan kiinnittyvissä rakennuksissa. Paikallisuuden merkitystä osataan kenties arvostaa vielä laajemmin. Historiallinen poeettisen tulkinnan mahdollisuus, missä välittyy luova näkemysellisyys kaupunkitilasta, vaikuttaa kulttuurisesti rikkaamman ympäristön syntyyn.

Kiinalaisen arkkitehdin Zhang Ken suunnittelema Micro Yuan'er lasten kirjasto ja taidekeskus (2015) Pekingissä ilmentää voimakasta paikkasidonnaisuutta, sekä toisaalta myös improvisoitua historiallisuuden tulkintaa. Lähestymistavassa voi havaita yhtäläisyyden Gino Vallen toteutukseen Venetsiassa, missä myös ympäröivä kaupunkitila lähtökohtana asettaa vahvan historiallisen perimän 'paikan hengen'. Zhang Ken arkkitehtuurin sijoittuminen regionalismin kontekstiin perustuu omaan empiiriseen huomiointiin sekä regionalisuutta käsittelevään kirjallisuuteen.

Suomalaisen Anttinen Oiva arkkitehtitoimiston piirtämä Kaisa-talo kirjasto (2012) Helsingissä peilaa historiallista kaupunkikuvaa ja paikkasidonnaisuutta toisenlaisesta lähtökohdasta. Rinnastan kirjaston arkkitehtuurin Säynätsalon kunnantalon tilaohjelmaan ja toteutukseen. Analysoin empiiristen havaintojen avulla, miten rakennus liittyy korttelirakenteeseen ja tutkin mitkä tekijät ovat vaikuttaneet

lopputuloksen onnistumiseen. Pohdin rakennuksen merkitystä kaupunkimaiseman osana, sekä rakenteellisia akseleita, mitä sen toteutuksessa on huomioitu ja toisaalta myös sen kautta luotu. Arvioin kirjaston toimintoja silmällä pitäen sen rakenteellista muotoa.

## 5.1 Ajallisten kerrostumien merkitys kaupallisuuden keskellä

Kaupunkitila elää jatkuvassa muutoksessa, minkä sisällä eri osien dynamiikka kehittyy. Frampton kritisoi 1960-luvun lopun kaupunkisuunnittelua, minkä vaikutuksissa on nähty alkuperäisen identiteetin köyhtymistä (ks. Jacobs 1972, Kervanto Nevanlinna 2005). Usein voidaankin todeta liiallisen rationalistisen asenteen ongelmat, kun yksittäisten rakennusten tai niiden uudistusten irrallisuus suhteessa historialliseen kehykseen antaa mielikuvan harkitsemattomuudesta, mikä saattaa johtua hätiköinnistä suunnittelussa. Prosessi ei ole paljastanut tilan todellista luonnetta, kun tavoitteena on nopea ja tehokas toiminta. Helsingin ydinkeskustan historiallisten rakennusten uudistuksissa voidaan todeta kaupallisten toimijoiden osalta huolimattomuutta. Esimerkkinä tästä nostan Selim A. Lindqvistin piirtämän Aleksanterinkatu 13:n liiketalon (1900) uudistuksen. Tavaratalon tarpeisiin muokatut tilat eivät rytmity alkuperäisen arkkitehtuurin kanssa, eikä tilojen muutokset luo vuoropuhelua historiallisten kerrosten kanssa. Arkkitehtuurihistorioitsija Anja Kervanto Nevanlinna toteaa että, markkinatalouden vaikutuksesta usein rakennustaiteen historiallista arvoa ei huomioida, kun etsitään vain taloudellista tuottoa (Kervanto Nevanlinna 2005: 216). Lindqvistin piirtämään esteettisesti arvokkaaseen rakennukseen lisätyt elementit eivät liity rakennuksen alkuperäiseen mittakaavaan tai materiaaleihin millään tavalla. Herää kysymys onko ajallisuuden ja historian kerrostumia huomioitu lainkaan?

Ympäristöestetiikan tutkimuksessa Vesa Vihanninjoki osoittaa kaupunkitilan eheyteen liittyen, miten eri ikäisten rakennusten keskinäiset suhteet vaikuttavat kokonaisuudessa (Vihanninjoki 2015: 74). Tätä ajatusta voidaan soveltaa arkkitehtonisen kokonaisuuden jatkumoa arvioitaessa, sekä laajojen kokonaisuuksien että pienten yksityiskohtien tasolla, mitkä kaikki vaikuttavat paikan

henkeen. Samoin kuin Frampton, myös Vihanninjoki näkee ongelmia tehokkuutta korostavassa suunnittelussa: ”Modernistisen ihanteen mukaista kerralla suunniteltua ja rakennettua kaupunkia pidetään irrallisuutta ja juurettomuutta aiheuttavana ympäristönä” (Vihanninjoki 2015: 77). Framptonin ajattelun pohjalla heideggeriläinen filosofia viittaa modernin ihmisen eksistentiaaliseen kriisiin. Passinmäki mainitsee esimerkkinä Framptonin aikaisemman artikkelin *On Reading Heidegger* vuodelta 1974 (Passinmäki 2011: 105), missä välittyy modernin ihmisen juurettomuus länsimaisen kulttuurin kehityksessä ja ympäristöjen samankaltaistuminen osana kaupallistumista. Frampton hyväksyy markkinatalouden ja rakennuttajien intressit, mutta esittää ohjelman, joka tarjoaa kulttuurisesti rikkaampaa kaupunkitilaa (Passinmäki 2011: 105). Frampton antaa esimerkin Rotterdamin yleiskaavasta, joka oli vuoteen 1975 saakka huomioitu uudestaan jokaisen rakennuksen valmistuttua (Frampton 1985: 24). Tästä voidaan päätellä miten jokainen rakennus muuttaa kaupunkitilan tasapainoa.

Nykypäivänä ongelmat saattavat juontaa tietotekniikan vaikutuksiin. Kuten arkkitehdit Estevez ja Pallasmaa ovat osoittaneet, tietokonemallinnuksessa suunnittelija ei välttämättä perehdy lopputulosta muokkaaviin syy-seuraus suhteisiin. Vaara piilee mallinnusohjelmien näennäisessä helppoudessa ja siinä, että algoritmi ei koskaan aseta kysymystä ‘miksi’ (Estevez 2001: 48). Ranskalainen filosofi Sylviane Agacinski on pohtinut luovaan toimintaan liittyvän päätöksen teon merkitystä: miten taideteokset saavat muotonsa useiden päätösten lopputuloksena (Agacinski 1992: 20). Agacinski toteaa että arkkitehtuurin monimutkaisuus johtuu siitä että tilan toimintaan liittyviä tarkkoja, kaikenkattavia vaatimuksia on usein vaikeaa hahmottaa (Agacinski 1992: 20). Arkkitehtuurin suunnittelussa käytettävien tietokoneohjelmien algoritmeihin perustuva data näyttää sen mitä voidaan tehdä ja miten se tehdään, kysymättä kuitenkaan miksi. Suunnittelijan ei välttämättä tarvitse ymmärtää tai perustella päätöksiään tai valintojaan. Tässä piilee riskejä, kun rakennusten suunnittelu on osa laajempaa eletyn ympäristön jatkumoa. Suunnitteluun sisältyy monen tasoista sosiaalisen toiminnan muotojen kuvittelua ja ennakointia (kts. Saarikangas 1997).

Marxilaisen sosiologian näkökulmasta filosofi Henri Lefebvre osoittaa miten vapaa markkinatalous vaikuttaa päätöksiin arkkitehtuurin suunnittelutyössä. Lefebvre tuo esille, miten markkinatalouden vaatimukset ovat muokanneet rakennetun ympäristön suunnittelua (Lefebvre 1991: 86). Lefebvren mukaan suunnittelussa voidaan tehdä jako abstraktiin matemaattiseen logiikkaan perustuvan rationalismin ja sosiaalisen tilan inhimilliseen kokemukseen pohjautuvien lähtökohtien välillä (Lefebvre 1991: 15). Eri lähestymistapojen vuorovaikutuksessa kehittyi suunnittelun dialektinen prosessi. Lefebvre tekee jaon kolmeen ajallis-paikalliseen tasoon, perustuen havaittuun, käsiteltyyn ja elettyyn tilaan (Saarikangas 1997: 265).

Suunnitteluprosessien monimuotoisuus vaatii laajaa perehtyneisyyttä, jotta eri osa-alueiden vaikutuksia voidaan tarkastella asianmukaisesti. Digitaalisten työvälineiden tarjoamat vaihtoehdot ja mahdollisuudet voivat johtaa päämäärättömyyteen ja alkuperäisen ajatuksen katoamiseen, kuten Juhani Pallasmaa huomioi. Teknologian vaikutuksesta todellisuuden käsitys saattaa jäädä pintapuoliseksi (Pallasmaa 2012: 14), etenkin kun pyritään maksimoimaan tehokkuutta.

## 5.2 Kulttuurinen murros ja paikallinen identiteetti

Lefebvren marxilaiseen ajatteluun perustuva teoria korostuu globalisaation aiheuttaman muutoksen sisällä. Kun Lefebvre ja Tzonis kartoittavat viimeisimpiä kehityssuuntia kriittisen regionalismin puitteissa, tutkimus huomioi arkkitehtuurin kehitystä Kiinassa, missä kaupungit ovat talouskasvun johdosta voimakkaassa muutoksessa (Lefebvre & Tzonis 2012: 189). Sen jälkeen kun 1990-luvun lopulla Kiina tuli osaksi kansainvälistä markkinataloutta, vanhaa kaupunkirakennetta tuhoutui ja suuriin kaupunkeihin rakennettiin poliittista identiteettiä vahvistavia arkkitehtonisia monumentteja. Suurten kansainvälisten toimistojen hankkeissa etualalle nousivat käsitteet: tehokkuus, nopeus ja valtava mittakaava (Lefebvre & Tzonis 2012: 189). Voimakkaan sosiaalisen ja kulttuurisen murroksen johdosta historiallinen identiteetti, aika ja muistikuvat ovat keskeisiä käsitteitä Kiinassa, kun tarkastellaan globalisaation vaikutuksia paikallisen identiteetin säilymisen näkökulmasta.

Käsitteenä *genius loci* voidaan ymmärtää osana historiallista identiteettiä, mikä sisältää ajallisten ja paikallisten merkitysten kerrostumia. Itämaisesta ajattelusta lähtöisin olevat vaikutteet, missä ilmansuunnat huomioidaan tarkkaan ja tilojen toiminnot suunnitellaan erityisten akseleiden mukaan, auttavat muodostamaan rungon kaupunkitilaan. Norberg-Shulz painottaa paikan merkityksen muodostumista erilaisten avautumien ja yhteyksien kokonaisuuden kautta, mikä muodostaa rungon (Norberg-Shulz 1980: 58). Kiinalainen arkkitehti Shuishan Yu selvittää, miten Pekingin *hutong*-alueiden sisälle rakennetut pihapiirit on suunniteltu tarkkaan kokonaisuuksina ilmansuuntien mukaan, sisältäen myös sosiaaliseen hierarkiaan liittyviä ajatuksia (Yu 2013: 247). Tämän tyyppiset säännökset voidaan käsittää myös osana kaupungin sisäistä rytmiä, niin että tilojen merkitykset hahmottuvat selkeämmin suuremman organismin osana, sekä käytännöllisellä että symbolisella tasolla.

Kapeiden kujien muodostamat *hutong*-korttelit edustavat kiinalaisen asumisen perinteistä muotoa. Historioitsija Liang Sicheng loi strategian 1950-luvulla, minkä pohjalta syntyi ohjelma historiallisten alueiden säilyttämiseksi (Yu 2013: 60). Taloudellisen kehityksen vauhdittamana kaupunkien kasvaessa, regionalismin ajatus muotoutui strategiana kaupunkitilan alkuperäisen rakenteen säilyttämiseksi. Tämän mallin mukaan vanhaa ei koitettu entisöidä, vaan pyrittiin luomaan orgaanista kehitystä, niin että alkuperäisen tilarakenteen puitteissa löytyy luonnollinen jatkumon muoto (Lefaivre & Tzonis, s. 192).

Kiinan taloudellista murrosta seurasi kiinnostus länsimaista ultra-modernia arkkitehtuuria kohtaan (Yifan Zhang 2016). Toisaalta viime vuosikymmenien aikana arvostus kiinalaista historiallista perinnettä kohtaan on kasvanut. Mutta koska uusien rakennusten tuotantoa on pidetty tehokkaampana vaihtoehtona (Yifan Zhang 2016), paikallisuuden käsitettä ei ole aina arvostettu. Tästä lähtökohdasta on kiinnostava huomioida globalisaation vaikutus nuoremman sukupolven arkkitehtien parissa, jotka ovat opiskelleet ulkomailla. Alvar Aalto-mitalilla vuonna 2017 palkittu arkkitehti Zhang Ke on osoittanut kiinnostusta historiallisten kerrostumien merkitykseen ja etsii vaihtoehtoisia tapoja kaupunkirakenteen modernisointiin.

Tämä tulee hyvin esille *hutong*- korttteleiden pienikokoisten yksiköiden muodostamassa kokonaisuudessa. Tiiviisti rakennetut korttelit muodostuvat moduuleista, joiden uudistaminen vaatii innovatiivisia ratkaisuja. Asukkaat ovat myös omatoimisesti toteuttaneet uudistuksia (Yifan Zhang 2016).

Zhang Ke edustaa kiinalaisten arkkitehtien uutta sukupolvea, jotka vastustavat länsimaaisia suuntauksia suoraan jäljittelevää arkkitehtuurikulttuuria. Zhang Ken arkkitehtooninen tulkinta modernin kerrostuman mahdollisuudesta historiallisen sisällä, on esimerkki huolellisesti ja harkitusti toteutetusta uudistuksesta. Paikallisuuden huomiointi välittyy mittakaavan ja materiaalisuuden kautta. Venetsian arkkitehtuuribiennaalin ohjelmaan vuonna 2016 valittu Zhang Ken suunnittelema tummaksi värjätty betonista muotoiltu lasten kirjasto ja taidekeskus, edustaa historiallisen kaupunkitilan uudistusta. Arsenalen näyttelytilassa rakennuksesta 1:1 kokoon rakennettun mallin avulla oli mahdollista muodostaa käsitys sen materiaalisuudesta ja tiiviiseen kaupunkitilaan asettuvasta muodosta. Tosin sen todellinen funktio kaupunkitilan sisällä välittyi vain valokuvien perusteella, mutta rakennuksen 1:1 kopion avulla sai hyvän käsityksen *hutong*-kaupunkirakenteen ahtaaseen tilaan suunnitellusta ratkaisusta. Rakennus on vastakohta standardisoidulle massatuotannolle ja osoittaa miten vaativissa historiallisissa kohteissa on mahdollista tulkita ja luoda onnistunutta esteettistä kokemusta nykyarkkitehtuurin keinoin. Kirjasto ja taidekeskus on esimerkki jännitteestä, sekä jonkun asteisesta ristiriidasta, joiden avulla rakennuksen voi kuvitella istuvan historialliseen ympäristöön, ilman että kopioidaan vanhaa. Tummaa julkisivua voidaan pitää synkkänä, kun kyseessä on lapsille suunniteltu tila. Sen ansiosta rakennuksessa on kuitenkin sekä pesämaistä kodikkuutta, että myös arkkitehtonisten muotojen merkityksellisyttä.

Tässä lähestymistavassa välittyy huolellinen ja pieniä yksityiskohtia tarkasteleva työskentely, minkä avulla on tavoitettu paikan henki, sekä yhtymäkohta Framptonin ja Norberg-Shulzin esittämään ajatukseen, missä perusteellisesti pyritään ymmärtämään jokaisen tilanteen todellinen mahdollisuus. Samalla voidaan ymmärtää myös Venturin ajatus olosuhteiden ja järjestyksen välisestä leikillisyydestä

(Venturi 1966: 124), missä merkitykset syntyvät kokonaisuuden sisällä eri osatekijöiden välisestä jännityksestä. Arkkitehtooninen tila muodostuu monenlaisten yksityiskohtien kokonaisuudesta. Näiden sisällä pienetkin vaihtelevuudet voivat muuttaa lopputulosta, kuten se miten materiaalien kovuus ja pehmeys, paino ja keveys, vaikuttavat kokemukseen rakennuksesta (Rasmussen 1974: 24). Lisäksi materiaalien kautta syntyy sekä laajempi historiallinen että paikallinen yhteys (*kuva 6*). Arkkitehtuurin poeettinen ulottuvuus välittyy ajallisen ja historiallisen yhtenäisyyden kautta, missä Zhang Ke tulkitsee perinteistä paikallista kulttuuria omaperäisen taiteellisen näkemyksen kautta.

Alvar Aalto -mitalin juhlatilaisuudessa Finlandiatalossa Helsingissä Zhang Ke kuvaili kiitospuheessa lähestymistapaansa. Hän korosti kiinnostusta materiaaleihin, varsinkin siitä lähtökohdasta, että niiden kautta voidaan rakentaa yhteyttä ympäristöön ja välittää ajatusta paikan hengestä. Materiaalien alkuperä ja niiden ajallinen kehityskaari, missä ajan jättämät jäljet muodostavat osan rakennuksen tarinaa, ovat oleellisia arkkitehtonisessa kokonaisuudessa (Zhang Ke, 2017). Zhang Ke korosti ajallisuuden merkitystä siten, että historiallista rakennustaidetta ei voi imitoida, mutta siitä voi oppia erilaisia asioita (Zhang Ke, 2017). Tämänkaltaisen historian tulkinta voidaan rinnastaa Passinmäen lähestymistapaan, missä ajallisuuden merkitys tulisi käsittää ennenkaikkea kokemuksen kautta elettyinä aikana (Passinmäki 2011: 182).

Zhang Ke korosti palkinnon jaon yhteydessä jokaiseen projektiin liittyvän tutkimustyön tärkeyttä. Helsingin arkkitehtuurimuseon näyttelyssä tietokonemallinnusten sijasta esillä olleet piirrokset (*kuva 8*) osoittivat käsillä piirtämisen tärkeyden osana toimiston luovaa prosessia. Pallasmaa kuvailee kunnianhimoisten arkkitehtitoimistojen halua soveltaa ”riskiä ottavaa käsityöläisyyttä” (Pallasmaa 2017: 47), mikä poikkeaa tietomallinnusohjelmien idealisoidun representaation helppoudesta. Käsityön kautta arkkitehdin tulee omaksua ajallisesti vaativampi prosessi, kun uppoudutaan paikkaan ja sen ominaislaatuun. Myös Lukkarisen tutkimuksesta selvisi miten piirtäminen vaatii aikaa, mutta johtaa todelliseen paikan hengen tavoittamiseen. Zhang Ken



suunnittelussa välittyy tarkka materiaalisuuden tuntu, sekä muotokielen soveltaminen historialliseen kontekstiin, minkä pohjalla on selvästi huolellinen tutkimus.

### 5.2.1 Paikallisuuden merkitys suurkaupungin muutoksessa

Valtavien monumentaalisten rakennusprojektien toteutus, kuten hollantilaisen arkkitehdin Rem Koolhaasin suunnittelema CCTV toimistotalo (2008), on herättänyt kritiikkiä Kiinassa (Lefaivre & Tzonis 2012: 197). Tämän tyyppisten rakennushankkeiden rinnalla Zang Ken tuotannossa välittyy mittakaavan säilyttämisen tärkeys ja paikallisen kulttuurin huomiointi. Tilan merkitys muotoutuu historiallisen ja nykyisen kontekstin vuoropuheluna. Lefaivre ja Tzonis mainitsevat esimerkkinä Zhang Ken suunnitteleman matkailijakeskuksen (2009) Tiibetissä, mikä edustaa alkuperäistä tiibetiläistä tekniikkaa (Lefaivre & Tzonis 2012: 196). Sen sijaan että rakennus pyrkisi sulautumaan ympäristöönsä pittoreskin mallin mukaan, se asettuu tilalliseen ja historialliseen vuoropuheluun. Tässä Lefaivre ja Tzonis näkevät yhtymäkohdan ratkaisuun, millä Le Corbusier oli luonut Ronchamp kappelin ja ympäröivän maiseman välisen yhteyden (Lefaivre & Tzonis 2012: 196). Rakennus on kuin pilkottu ja veistetty ympäristöönsä.

Zhang Ken arkkitehtooninen muoto vaikuttaa selvästi tämän tradition jatkumona kiinalaisessa kontekstissa, ja tässä yhteydessä voidaankin kysyä miten eletyn kokemuksen vaikutus Le Corbusier'n arkkitehtuurista on vaikuttanut tapaan millä Zhang Ke käsittelee tilaa. Kokonaisuuksista välittyy 'massojen taitavaa palapeliä', tosin nykypäivän teknologian avulla hienovaraisesti toteutettuna. Samoin *hutong*-alueen kirjastorakennuksen materiaalisuus kuvastaa myös corbusieriläistä plastisuutta. Zhang Ken suunnittelussa näkyy ajatus materiaalien käytön merkityksestä, niiden pienimpien yksityiskohtien osalta, kuten tietyn betonisen pinnan rosoisuus tai sen paksuus (*kuva 9*), ja miten niiden yhdistelmä vaikuttaa rakennuksen tunnelmaan. Eletyn tilan vaikutus voidaan ymmärtää myös muistikuvien kautta Zhang Ken kohdalla. Hän suoritti jatko-opintoja Harvardin yliopistossa, missä arkkitehtuurilaitos toimii Le Corbusier'n suunnittelemassa Carpenter Center (1962) rakennuksessa. Kuten Passinmäen tutkimuksessa tulee

esille, yhteisen historiallisen viitekehyksen lisäksi arkkitehdin omat muistot ja henkilökohtainen historia ovat merkityksellisiä. Erilaiset ympäristöt muokkaavat arvoja ja tapoja, joiden kautta esteettisen kokemuksen muoto löytyy (Passinmäki 2011: 158).

Zhang Kelle osoitettu Alvar Aalto -mitali on osoitus Aallon humanististen arvojen kunnioituksesta, missä paikallisten elementtien huomiointi ohjaa suunnittelua (Arkkitehtuurimuseo 2017). Tämä pyrkimys välittyy Zhang Ke'n Kiinassa toteutuneiden ratkaisujen kautta. Voittajan valinnut tuomaristo korosti Zhang Ken arkkitehtuurin vaikutusta edistää yhteisöllisyyttä ja pysyvyyttä Kiinan kiihtyvässä sosio-ekonomisessa ja rakenteellisessa muutoksessa. Tässä rakennetun ympäristön merkitys liittyy semioottiseen merkitysketjuun voimakkaan sosiaalisen ja kulttuurisen muutoksen sisällä. Tuomariston mukaan Zhang Ken suunnittelussa välittyy arkkitehtuurin universaalin kielen lisäksi jokaisen yksittäisen kohteen erikoisluonteeseen liittyvät vaatimukset (Stott 2017). Samalla niissä voidaan ymmärtää jatkuvuuden käsite – 'arkkitehtooninen taivutus' – missä kokonaisuus rakentuu erilaisten viittausten yhtenäisyydestä ja luo esteettisen jännitteen näiden välille.

### 5.3 Kansallinen identiteetti ja historiallinen jatkumo

Postmodernin arkkitehtuurin puolestapuhuja Charles Jencks syytti modernistisen ideologian moraalisen epäonnistumisen johtuneen ennen kaikkea kaupunkisuunnittelusta. Monikansalliset yhtiöt ja toimistojen minimalistiset julkisivut täyttivät keskustat 'tyhjyydellä' Jencksin mukaan (Jencks 2011: 30). Frampton yhtyy Jencksin näkemykseen, mutta koska globalisaation vaikutuksia ei voi välttää, Frampton pohtii tapoja vaikutusten dekonstruoimiseen (Frampton 1985: 20), niin että löytyy rinnakkainen suuntaus. Sen sijaan että toimitaan globaalin teknologian ehdoilla, tulisi huomioda topografia kaupunkirakenteessa, sekä paikallisen ilmaston ja valon asettamat vaatimukset, niin että rakennettu ympäristö vastaa ja ilmaisee paikan luonnetta (Frampton 1985: 26). Tässä keskeisenä pyrkimyksenä on paikallisten erikoispiirteiden arvostus.

Framptonin kritiikki kohdistui ennen kaikkea suurkaupunkien kehitykseen. Toisaalta esimerkkinä kontekstisidonnaisuudesta suunnittelussa Frampton esittää Säynätsalon kunnantalon, mikä osoittaa Aallon piirtämän rakennuksen merkityksen modernistisen arkkitehtuurin historiassa. Asetan Säynätsalon kunnantalon lähtökohdaksi, kun tarkastelen yhtenäisyyttä kaupunkitilassa, sekä rakennuksen tehtävää verkostona kaupunkirakenteen sisällä. Tulkitsen näitä merkityksiä arkkitehtitoimisto Anttinen Oivan suunnittelemassa Helsingin yliopiston Kaisa-talo pääkirjastossa ja pohdin sen muotokieltä osana suomalaisen rakennustaiteen perintöä. Huomioin keinoja miten traditio, historia, yhtenäisyyden merkitys sekä uudet mahdollisuudet näiden viitteiden tulkinnassa ovat toteutuneet. Framptonin teesiin pohjautuen arvioin rakennusta osana kaupunkitilan luonnetta ja kehittyvää paikallisuuden kulttuuria.

Yliopiston pääkirjasto (2012) oli Anttinen Oiva arkkitehtitoimistolle ensimmäinen suuri suunnitteluhanke. Ehdotus hyväksyttiin mukaan arkkitehtuurikilpailuun, kun haluttiin tarjota mahdollisuus myös nuorille arkkitehdeille. Tämän johdosta kilpailussa yhdistettiin kutsukilpailun ja yleisen kilpailun periaatteita. Anttinen Oiva toimiston ehdotus ‘Avaus’ nähtiin rohkeana, persoonallisena ja hyvin paikkaan sitoutuvana (Lantto 2012: 39-40). Tapaa millä rakennus liittyy ympäristöön voidaan tarkastella erilaisten viitteiden kautta. Julkisivun materiaalivalintaa on pidetty yhdistävänä elementtinä suhteessa ympäröivän korttelin muihin rakennuksiin. Tämän lisäksi rakennuksen julkisivun yksityiskohdat sekä sisätilojen rytmi luovat yhteyksiä rakennuksen rajojen ulkopuolelle. Pysin tutkimuksessani selvittämään, millä muilla tavoilla rakennus kuvastaa paikallisuuden käsitettä, huomioiden käsitteen poeettiset, ajalliset ja historialliset merkityssuhteet.

Vesa Oivan mukaan rakennus oli suunniteltu siitä lähtökohdasta, että se sopeutuisi ympäristöönsä “materiaalien, linjausten ja korkeusasemien kautta” (Lantto 2012: 41). Pelkästään näiden periaatteiden pohjalta kirjaston suunnittelu kuvastaa selvästi kriittisen regionalismin keskeisten ajatusten huomiointia. Julkisivun ruukintiliverhous muodostaa yhteyden kirjastoa ympäröiviin vanhempiin rakennuksiin. Suuret parabeelin muotoiset ikkunat toimivat näyttävästi, linjaten

rakennuksen samalla vallitsevaan kaksitasoiseen kaupunkitilaan (*kuva 10*). Näin ollen tämä rohkea arkkitehtonisen muodon tulkinta tuo monitasoisen syy-seuraussuhteen, mikä voidaan ymmärtää myös Venturin 'arkkitehtooninen taivutus' (Venturi 1966 :224) käsitteen valossa, missä annetaan arkkitehtuurin muodolle uusi merkitys. Oiva ja Anttinen ovat istuttaneet kaaret rakennuksen osaksi, niin että ne samalla luovat eri tasoisia yhteyksiä kaupunkitilassa. Framptonin analyysissä tämä erilaisten ajallisten kerrostumien merkitys korostuu, kun hän kuvailee arkkitehtuurin yhteyttä historialliseen ja paikalliseen kontekstiin: ”*Through this layering into the site the idiosyncracies of place find their expression without falling into sentimentality*” (Frampton 1985: 26).

Kirjaston julkisivua hallitsevat kaarevat ikkunat eivät ole vain visuaalinen tyylikeino, vaan tuovat sisätilaan erityisen, valaistusta hallitsevan rytmin. Lisäksi holvirakenteet katutasossa ankkuroivat rakennuksen julkiseen tilaohjelmaan. Tätä tektonista kompositiota voidaan verrata Säynätsalon sisäiseen rytmiin, missä erilaisten yksityiskohtien avulla on luotu moninaisuutta. Samoin valon ja varjon leikillä on luotu esteettistä kokemusta ja yksilön intentionaalisuutta ohjaava rytmi. Kirjaston molemmin puolin neljän kerroksen korkuiset kaarevat ikkuna-aukot luovat visuaalisen yhteyden ympäröivään kaupunkitilaan. Niiden kautta sisätilan valaistuksessa päivänvalolla on merkittävä asema. Keskeltä tulviva, rakennuksen läpi jatkuva valon elementti tuo tilaan symbolista avoimuuden ideologiaa. Toisaalta hyllyköitä rajaavat seinät muodostavat suojaisamman ja rauhallisemman ympäristön, minne valo tulee pienempien aukkojen kautta. Tämä edesauttaa keskittyneempää toimintaa. Näin kirjastossa vallitseva päivänvalon rytmitys vastaa kontekstiin ja tilaohjelmaan. Framptonin näkökulmaan pohjautuen, voidaan todeta että paikallinen kulttuuri ja ilmasto on huomioitu niin, että päivänvalo toimii oleellisena elementtinä tilaohjelman mukaan.

Julkisivun kaaret muodostavat myös historiallisen linkin Helsingin arkkitehtuurissa, mikä näin ollen yhdistää rakennuksen myös laajemmin kaupunkikuvaan. Kun analysoin kaarien merkitystä jatkumona kansallisromantiikan keskeiselle kaaren symboliikalle (vrt Pevsner 1972: 90), huomaan miten julkisivun kaaret liittävät

rakennuksen sekä arkkitehtuurin historialliseen tarinaan että kaupunkikuvaan. Etenkin Eliel Saarisen arkkitehtuurista löytyy erilaisia holvirakenteen muotoja, kuten Rautatieaseman julkisivun suuret puolipyöreät kaaret ja suipot korkeat holvikaaret Keskuskatu 1 liiketalon ikkunoiden kehyksenä. Kaupunkirakenteen sisällä Kaisa-talon julkisivu voidaan nähdä nykypäivän tulkintana niistä. Tässäkin Venturin ajatus historiallisesta jatkuvuudesta, jonka avulla luodaan jännitettä kaupunkirakenteeseen, auttaa ymmärtämään tämän tyyppisen ratkaisun laajempaa merkitystä. Aallon arkkitehtuurissa kaarevien linjojen merkitys ilmeni toisen tyyppisissä rakenteissa, mutta myös Aallon vaikutteet voidaan nähdä inspiraationa kirjastossa tavassa, millä valon luonnetta ja suuntaa on huomioitu.

Kun Kaisa-talon kaarevat avaukset ovat lisäksi yhteydessä sisätilan rakenteeseen, arkkitehtuurissa kehittyy monitasoinen syy-seuraus suhde pelkän formalistisen pyrkimyksen sijasta. Sisätilan ellipsin muotoinen aukko, sekä suurten ikkunoiden ympärille muodostuvat lukutilat, muistuttavat Helsingin jugend-tilojen kaarevien linjojen rytmiä, tosin nykypäivän tekniikalla ja toisessa mittakaavassa toteutettuna (*kuvat 13 ja 14*). Ellipsin muotoisessa kattoikkunassa välittyy jatkumo ylhäältä laskeutuvaan päivänvaloon Engelin piirtämässä Kansalliskirjastossa. Myös Nyströmin suunnittelemassa Rotunda-osan avoimessa rakenteessa voidaan havaita yhteyksiä Kaisa-kirjaston sisätilaan. Tässä nähdään historiallisten elementtien tulkintaa, niin että niitä ei vain kopioida, kuten kertaustyylien aikana luomaan historiallisia arvoja arkkitehtuurin kieleen, vaan pikemminkin luomaan jatkuvuutta kaupunkikuvaan visuaalisena tarinana ja yhtenäisenä esteettisenä kokemuksena. Samoin kuin Framptonin valitsemassa esimerkissä Vallen 1980-luvulla suunnittelemissa rakennuksissa Venetsiassa, historiallisten muotojen tulkinta voidaan Kaisa-kirjastossa nähdä huomioon ottamisena ja arvostuksen osoituksena vanhempaa arkkitehtuuria kohtaan.

### 5.3.1 Paikallisuuden merkitys korttelirakenteessa

Paikan henkeä kuvaillessaan Norberg-Shulz tuo esille sen, miten erilaiset rakenteelliset yhteydet ja elementit, sekä niiden kautta välittyvä rakennuksen luonne, muokkaavat kaupungin ilmapiiriä ja esteettistä ympäristöä (Norberg-Shulz 1980:

16–17). Kaisa-talo tarjoaa esimerkin paikallisen kehityksen tarkasteluun korttelirakenteessa. Rakennusprojektia valvonut yliarkkitehti Eija Vuori Helsingin yliopiston Tila- ja kiinteistökeskuksesta kuvailee, miten koko Hirvikorttelin kattava keskustakampus on kehittynyt usean vuosikymmenen aikana. Viimeisin osuus sai alkunsa Pukevan konkurssin jälkeen vuonna 1996 (Lantto 2012: 30).

Nyt sisäpihojen läpi kulkeva käytävä yhdistää kirjaston Arne Ervin suunnittelemaan Porthania-rakennukseen (1957), minkä modernistiseen arkkitehtuuriin voidaan löytää yhteyksiä myös Kaisa-talossa. Sekä Ervin että Oiva Anttisen suunnitelmassa valaistuksen kulku rakennuksen sisällä tuo keveyden tunnetta tilaan, ja avoimien rakenteiden sisällä syntyy erisuuntaisia näköyhteyksiä. Lisäksi Ervin alkuperäinen suunnitelma sisälsi ylhäältäpäin tulevaa valoa kattoikkunoiden kautta, jotka ovat valitettavasti monissa saleissa nyt peitettyinä. Sekä Kaisa-talon että Porthanian pääaulan pyöreät porraskäytävät ovat sisätilan eri tasot sulavasti yhdistävä, avoin, veistoksellisen rakenteellinen elementti (*kuvat 15 ja 16*). Samalla nämä samanhenkiset pystysuunnassa rakennuksen sisällä kulkevat väylät luovat formaalisen yhtenäisyyden linkin rakennusten välillä. Kaisa-talon keskusportaikko on paikan päällä valettu, ja se todistaa taidokkaasti toteutetun työpanoksen vaikutuksen tilan tunnelmaan. Lisäksi portaikon muodon visuaalinen yhteys Ervin rakennukseen, luo historiallista jatkuvuutta. Norberg-Shulz korostaa, että on tärkeää ‘miten’ erilaiset asiat on tehty *‘how things are made’* ja viittaa Heideggerin ajatukseen siitä miten tektoninen ja runollinen voivat kohdata onnistuneessa kokonaisuudessa. (Norberg-Shulz 1980: 15).

Kirjastossa yksityiskohtien viimeistelyyn on selvästi käytetty paljon vaivaa, mikä käy ilmi Reino Lanton kuvauksesta. Rakennushankkeen toteutukseen haettiin urakoitsijoita tarkasti, niin että hinta ei ollut ratkaiseva kriteeri, vaan laatu, ja lisäksi työntekijöiden taustat selvitettiin (Lantto 2012: 58). Suuressa projektissa hyödynnettiin laajasti tietokonemallinnusta, mikä auttoi eri osa-alueiden koordinoinnissa ja urakoitsijoiden työn järjestelyssä. Eri suunnitelmien yhdistetty malli, mihin oli liitetty arkkitehtuurin lisäksi rakenne-, lvi- ja sähkösuunnittelu, auttoi pääurakoitsija SRV:n mukaan paljon tässä hankkeessa. Sen avulla kokonaisuus

pysyi aikataulussa ja vältettiin virheitä. Aluksi suunnittelijat käyttivät mallinnusta L2 tasolla. Myöhemmin aikataulutuksen ja kokonaisuuden yhteensovittamisen apuna hyödynnettiin myös 3D mallinnusta (Lantto 2012: 54)

Rakennusvaiheessa kirjaston toteutuksessa hyödynnettiin uusinta teknologiaa ja monimuotoinen toteutus onnistui aikataulussa. Tämän johdosta voidaan prosessia pitää hyvänä esimerkkinä työskentelystä missä teknologian vaikutukset ovat tukeneet nopeutta ja tarkkuutta. Tässä arkkitehtien, insinöörien ja rakennuttajien työt ovat yhdistyneet saumattomasti. Yhteistyö on onnistunut todennäköisesti myös, koska rakennuttajan intressit eivät perustu kaupallisen hyödyn tavoitteluun. Kun Passinmäki arvioi poeettisen arkkitehtuurin mahdollisuutta, hän totesi että lähestymistapana se on useimmiten toteutunut juuri julkisten rakennusten lopputuloksessa (Passinmäki 2011: 173). Huolellinen työ vaatii aikaa ja sen johdosta siitä syntyy lisäkustannuksia. Siksi taloudellisin perustein ohjautuva teknologian hyödyntäminen sen sijaan saattaa johtaa huonoihin ratkaisuihin.

Selina Anttiselle ja Vesa Oivalle kirjasto oli ensimmäinen suuri rakennushanke, sen jälkeen kun he olivat valmistuneet arkkitehdiksi. Voidaan olettaa että suunnittelussa he olivat myös omalla tavalla vapaita toteuttamaan näkemyksiään riippumatta minkäänlaisista ennako-odotuksista. Anttisen ja Oivan mukaan suunnittelun alkuvaiheeseen kuului skissailua, minkä avulla ideoita luonnosteltiin (*kuvat 11 ja 12*). Anttinen kuvaa prosessia niin, että alussa hahmotellaan käsin, jotta saa ajatuksen juoksemaan. Joskus skissejä saatetaan käyttää myös havainnollistamassa ideoita asiakkaalle, vaikka usein piirroksissa ei itsessään Anttisen mukaan ole esteettistä arvoa (Anttinen 2019). Kun Passinmäki pohtii teknologian vaikutuksia, hän tuo esille juuri suunnittelun alkuvaiheen, missä pääpiirteet alkavat muotoutua. Käsillä piirtämisen merkitys voidaan liittää johonkin syvempään kuvitteluntasoon, missä ideat saavat muotonsa: “Luovuuden juuret ovat ihmisen kehollisessa maailmasuhteessa; ilman tätä suhdetta poeettisen arkkitehtuurin alkua on mahdoton tavoittaa” (Passinmäki 2011: 123).

### 5.3.2 Julkisen tilan paikkasidonaisuus

Helsinki oli valittu vuoden 2012 muotoilupääkaupungiksi *‘World Design Capital’* ja kirjaston valmistuminen oli ajoitettu niin, että se liittyi vuoden ohjelmaan. Kirjasto sai paljon kansainvälistä huomiota, sekä avoimen ideologian että yliopiston arkkitehtuuria uudistavan esteettisen kokonaisuuden ansiosta. Helsingin yliopiston rehtori Thomas Wilhemsson huomautti, että uusi kirjasto todistaa, miten myös Helsingissä uskalletaan toteuttaa *‘wau-arkkitehtuuria’* (Lantto 2012: 9). Brittiläinen arkkitehtuurikriitikko ja toimittaja Tom Wilkinson arvioi rakennuksen komean *‘wau-arkkitehtuurin’* perustuvan siihen, että halutaan korostaa kirjaston luonnetta avoimena julkisena tilana. Tässä Wilkinsonin mukaan on omaksuttu kaupallisten tilojen muotokieli *“in order to make an institutional space seem more public the designers have adopted the language of commerce”* (Wilkinson 2015: 89). Wilkinson pitää tätä lähtökohtaa kyseenalaisena, vaikka muuten arvostaakin rakennusta.

Erilaisten toimintojen hybridinä kirjasto voidaan rinnastaa Säynätsalon kunnantalon, missä myös kaupallisia tiloja on yhdistetty hallinnollisen laitoksen yhteyteen. Molemmat rakennukset uudistavat näin yhteyksiä erilaisten tilaohjelmien ja käyttäjien välillä, mikä on mainittu yhtenä regionalismin tavoitteena (ks. Canizaro 2007: 25). Kirjastossa opiskeluympäristö, kaupalliset tilat ja liikenneyhteydet linkittyvät samaan kokonaisuuteen. Samoin kuin Säynätsalon kunnantalossa, kirjaston arkkitehtoninen kokonaisuus luo eri tilaohjelmien sisällä verkoston. Kirjaston suunnittelussa tilalliset ja toiminnalliset yhteydet jatkuvat myös syvyysuunnassa kaupungin rakenteeseen (*kuva 17*). Verkosto ohjaa ihmisten kontrolloitua liikkumista ja kokoontumista ja siinä mielessä toteuttaa modernismin rationalistista ideologiaa (Pimlott 2016: 12). Suomen ilmastossa rationalismi välittyy myös siinä, että kirjastoon voi saapua metrolla, tehdä ostoksia, kokoontua sisäisillä *‘aukioilla’ (piazza)* ja käydä kahvilassa, ilman että liikkuu sisätilojen ulkopuolella. Säynätsalon kunnantalossa tilaohjelmat sen sijaan ovat yhteydessä toisiinsa myös ulkopuolisten reittien kautta, mutta samalla tavalla rakennus muodostaa erilaisten hierarkioiden yhteisen verkoston.



Kirjaston arkkitehtonisen muotokielen kautta välittyy yhteys myös vertikaalisesti rakennuksen ohjelmallisten rajojen ulkopuolelle. Havaitsin tämän tutkiessani Aarne Ervin suunnitteleman Porthania-rakennuksen keskeisiä elementtejä. Rakenteellinen strategia kuvastaa heideggeriläistä käsitettä arkkitehtuurin merkityksen jatkumosta sen rajojen ulkopuolelle ”the boundary is that from which something begins its presencing” (Frampton 1985: 24). Norberg-Shulzin mukaan paikan henki välittyy juuri niiden useiden yhteyksien kautta, mitä rakennus muodostaa ympärillään ja mihin se liittyy (Norberg-Shulz 1980: 14). Erilaisten kokemuksellisten ja visuaalisten linjojen avulla rakennus vaikuttaa kokonaisuutena, minkä kautta sen eheys välittyy. Kun tutkin ympäröivien yliopiston rakennusten tilallisia ratkaisuja, löysin yhteyden myös Hirvi-korttelin ulkopuolelta vanhemman kirjastorakennuksen sydäimestä Engelin piirtämässä Kansalliskirjastossa sekä Nyströmin Rotunda-osan avoimessa rakenteessa. Nämä visuaaliset ja rakenteelliset yhtymäkohdat kirjaston ylhäältä ohjautuvan päivänvalon kanssa voidaan nähdä intertekstuaalisena strategiana, kuten myös samankaltaiset elementit Porthaniassa. Intertekstuaalisuus voidaan ymmärtää poeettisena jatkumona, sekä historiallisten että rakenteellisten elementtien välillä. Näin viitteet muodostavat kerrostumia, jotka luovat yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta esteettiseen kokemukseen.

Tyylillisesti kirjaston arkkitehtuuria voidaan tarkastella myös postmodernin viitekehyksen kautta, missä historiallisen arkkitehtuurin koodisto dekonstruoi modernismin rationaalisuutta. Jos suuret holvikaaret olisivat pelkästään historiallisia referenssejä, niiden semioottinen merkitys kuvastaisi postmodernin arkkitehtuurin strategiaa. Arkkitehti ja kriitikko Alan Colquhoun on huomionnut Herzog de Meuronin ja Alvaro Sizan rakennuksissa vastaavanlaista tulkinnallista monimuotoisuutta, missä arkkitehtuurin regionalismi saa teatraalisia piirteitä. Tämä ei sinänsä ole kriittinen näkökulma, vaan pikemminkin tekstuaalinen tulkinta regionalismin periaatteista nykypäivänä arkkitehtuurin historiallisen diskurssin puitteissa. Sizan rakennus Haagissa imitoi hollantilaisen kansanomaisen klassismin periaatteita yksityiskohdissa, kuten sisääntulon suunnittelu, ikkunoiden mittasuhteet ja materiaalit. Colquhoun kysyy voidaanko tätä pitää regionalismina (Colquhoun

1997: 152). Samoin Kaisa-talon historialliset viittaukset sisältävät urbaanin ympäristön tulkinnallista monimuotoisuutta.

Tämä intertekstuaalisuus voidaan myös ymmärtää asenteena, joka rikastuttaa kriittisen regionalismin lähestymistapaa ja tavoittelee laajempaa merkitystä kuin vain ympäristöön hyvin sulautuvaa kokonaisuutta. Kuten Lefaivre ja Tzonis ehdottavat, yhteydet tulisi ymmärtää vuoropuheluna, mitkä korostavat paikan erikoista luonnetta (Lefaivre & Tzonis 2012: 186) ja näin tuovat myös oman narratiivisen tason. Sama ajatus voidaan liittää Kaisa-taloon kokonaisuutena: se ei pyri sulautumaan kaupunkikuvaan pittoreskin esimerkin tavoin, vaan on omaksunut ympäröivän tilan ja kaupungin elementeistä siihen sopivan muotokielen. Ruutumaiset nauhaikkunat voidaan nähdä tulkintana funktionalismin julkisivuista tai 1960-luvun arkkitehtuurista ja orgaanisesti ympäröivään tilaan liittyvät holvikaaret kansallisromanttisesta suuntauksesta. Näistä on luotu omaperäinen synteesi, joka heijastaa poeettisen arkkitehtuurin pyrkimystä luoda yhteyksiä ajallisten ja historiallisten kerrostumien välille.

Rakennus on istutettu kaupunkirakenteeseen niin, että se avaa yhteyksiä sekä vaaka- että pystysuunnassa tilallisten rajojensa ulkopuolelle. Omalla tavallaan se on näin suunniteltu sekä kaupungin että korttelin akseleiden mukaan. Rakennetun ympäristön sisällä vallitsevat suhteet ovat oleellisia, kun arvioidaan ja huomioidaan miten paikan henki ilmenee, kuten Norberg-Shulz on selvittänyt: miten rakennus nousee alustaltaan ja miten se luo merkityksiä omien rajojensa yli. Norberg-Shulz kuvailee tilallisen jäsentelyn syntyä erilaisten linjausten kautta, keskittämisen ja pitkittäisyyden sekä näiden eri yhdistelmien kautta (Norberg-Shulz 1980: 59).

Suhteiden ilmentyminen kirjaston tilaohjelmassa välittyy sekä laajemmassa mittakaavassa osana kaupungin rakennetta että yksityiskohdissa rakennuksen sisällä. Kirjaston sisällä ja ympärillä sen yhteydet luovat paikallisuuden ja historiallisten kerrostumien merkityksiä, missä tunnistan arkkitehtuurin poetiikkaa.

## Yhteenveto

Nykyään tietotekniikan kehitys muokkaa työskentelyä, mikä on nopeuttanut arkkitehtien työpanosta, mutta myös muuttanut tutkimuksen merkitystä ja tapoja. Vaikka kaupunkisuunnittelussa kiinnitetään tarkemmin huomiota yhtenäisyyden ja historiallisten kerrostumien merkityksiin, tavat miten niitä analysoidaan ovat moninaisia. Passinmäen tutkimus osoittaa sen, että rakennusteollisuuden kaupallisten päämäärien johdosta esteettisiä kriteereitä ei aina huomioida tarkasti. Koska huolellinen tutkimustyö lisää kustannuksia, siihen ei markkinatalouden ehdoilla aina anneta mahdollisuutta. Suomalaisessa rakennusteollisuudessa pyritään luomaan mahdollisimman pitkälle viety suunnitelma, mistä ei poiketa, ja se osaltaan voi sulkea pois joskus tarpeelliset muutokset rakennusvaiheessa, kuten Lehtonen totesi. Näin ollen voidaan olettaa, että prosessin aikana tehtyjen havaintojen pohjalta tehdyt muutosehdotukset jäävät toteutumatta, ellei kyseessä ole jokin suurta ongelmaa aiheuttava tekijä. Tämän tyyppinen joustavuuden puute vaikuttaa lopputulokseen ja saattaa aiheuttaa jäykän vaikutelman, mistä puuttuu kokemuksellinen ulottuvuus.

Luovuus ilmentyy erilaisissa ympäristön havainnointiin liittyvissä tavoissa. Tämä tulee esille Alvar Aallon työskentelyä kuvaavasta materiaalista, mistä päättelin että taiteellisen ja esteettisen huomiointikyvyn kehittyminen on jatkuva prosessi. Koska Aallon elämästä on syntynyt laajasti erilaisia vaiheita kattava elämänkerta, voidaan tämän avulla ymmärtää luovuuden merkitys arkkitehdin työssä esteettisenä asennoitumisena ympäristöön. Göran Schildtin kirjoittamasta elämäkerrasta selviää, Aallon voimakas ympäristöä kohtaan tuntema uteliaisuus. Sen pohjalta syntyi käden ja ajattelun yhteistyössä intuitiivinen ymmärrys ajan, paikan, valon ja historian yhteyksistä. Aallon arkkitehtuurista välittyy esteettisen kokemuksen ja elämysmaailman humanistinen ymmärrys, joka ei ollut kahlittu arkkitehtuurin teknologiseen ajatteluun, vaan kuvastaa oman kehoallisen kokemuksen merkitystä.

Säynätsalon kunnantalo edustaa käännekohtaa modernistisen arkkitehtuurin historiassa. Sen arkkitehtuurissa välittyy jatkuvuuden ajatus useiden eri merkitysyhteyksien kautta. Framptonin, Passinmäen ja Pallasmaan analyyseistä selviää, miten Aallon arkkitehtuurissa merkitysten poeettinen monimuotoisuus syntyy omaperäisestä tulkinnasta historiallisten ja paikallisten elementtien synteessä. Kun Passinmäki pohtii poeettisen arkkitehtuurin mahdollisuutta nykyarkkitehtuurissa, hän tuo esille taloudelliset näkökulmat, jotka usein ohjaavat rakennusteollisuuden rationalistisia pyrkimyksiä. Paikan, historian ja ajallisten kerrostumien tarkkaavainen tulkinta vaatii aikaa ja tutkimusta, mikä usein saattaa lisätä kustannuksia. Tätä voidaan nykyään kuitenkin pitää lyhytnäköisenä ajatteluna, koska hyvin paikkaan sitoutuva ja ilmastolliset seikat huomioiva arkkitehtuuri on myös kestävämpää. Näin ollen poeettista arvoa arkkitehtuurissa tulisi pitää myös ekologista painoarvoa sisältävänä kriteerinä.

Ilmastollisten seikkojen arviointi liittyy sekä valoon että materiaalien käyttöön, joiden avulla arkkitehtuurissa välittyy paikan henki. Rakennus sitoutuu paikkaan ja aikaan sen materiaalistien ja rakenteellisten valintojen kautta, mitä voidaan analysoida sekä pienimpien yksityiskohtien kautta, että osana laajempaa kaupunkikokonaisuutta, kuten Norberg-Shulzin tutkimus osoittaa. Eri kaupunkien ja alueiden identiteetti syntyy vallitsevien olosuhteiden ja rakennetun ympäristön kautta välittyvänä kokonaisuutena. Tämän perusteella ymmärrän paikallisuuden merkityksen eri tasoisten yksityiskohtien synteessä. Rakennetun ympäristön onnistumiseen vaikuttaa useiden yksityiskohtien tarkka huomiointi, missä arkkitehdin luovan prosessin kautta syntyneet lähtökohdat ovat vasta ensimmäinen askel.

Aineettomien elementtien joukossa historiallisuuden ja koetun ajan ymmärtäminen kuuluvat analyttisiin, teknologian ulkopuolisiin työkaluihin, jotka olen ymmärtänyt osana fenomenologisen reduktion käsitettä. Toisaalta reduktion yhteydessä ei ehkä voida puhua analyysistä lainkaan, vaan pikemminkin syvemmän sisäisen ymmärryksen tulkinnallisesta omaksumisesta. Paikan hengen ymmärtäminen vaatii tutkimustyötä, mikä usein tehokkuuteen pyrkivässä suunnittelussa jää vähemmälle

huomiolle. Kartesiolainen kaksijakoisuus, minkä seurauksena rationalistiset pyrkimykset ovat erottaneet ihmisen luonnosta, voidaan nähdä puhtaasti teknologiaan pohjautuvan tutkimuksen ytimessä. Fenomenologiseen analyysiin viitaten voidaan ymmärtää että teknologisten menetelmien rinnalla suunnittelussa kaivataan moninaisia tiedostustapoja. Niinkuin Lukkarinen ja Kruskopf osoittivat, taiteellinen käsillä ilmaisu kuuluu oleellisena arkkitehtien tutkimustyöhön, minkä avulla eletyn tilan ja paikan merkitykset hahmottuvat intuitiivisen toiminnan kautta.

Paikan hengen analyysissä vaikuttaa materiaaliseen todellisuuteen liittyviä kriteereitä, joita algoritmien avulla voidaan järjestää ja hahmottaa digitaalisten ohjelmien puitteissa. Kenties teknologian avulla paikallisuuden parametrejä tullaan rakentamaan ohjelmistoihin, mitä yksittäisten projektien osana ehkä jo pyritäänkin toteuttamaan. Tämän tyyppisen koodauksen avulla voisi luoda esteettisiin ja ekologisiin järjestelmiin uusia mahdollisuuksia ja tasapainoa. Toisaalta kaupunki ja eletyt ympäristöt ovat osa jatkuvasti muuttuvaa ja kehittyvää elämän virtaa, missä tulevaa ei voida koskaan tietää eikä koodin tai algoritmin avulla hallita.

Framptonin näkemys siitä, miten jokainen rakennus muuttaa kaupunkitilan tasapainoa, kuvastaa urbaanin kehityksen jatkuvaa liikettä, jonka puitteissa arkkitehdit ja suunnittelijat toimivat. Digitalisaation ansiosta monimuotoisuuden hallinnointi näyttäytyy demokraattisempänä prosessina, mikä toisaalta on myös vaativampaa. Tietotekninen hallinnointi vaatii osapuolilta paljon erikoisosaamista, ammattitaitoa ja taloudellisia panostuksia. Kun monimutkaisen BIM hallinnon kehittämiseen vievää aikaa on verrattu fyysisen rakennuksen pystyttämiseen, niin voidaan ymmärtää, että sen käyttö rajautuu toistaiseksi suuremmille yritysille. Tässä tilanteessa korostuu markkinatalouden valtarakenteet.

Reino Lanton kuvauksesta selviää että Kaisa-talon rakennushanke, missä osa vaiheista toteutettiin vaativana käsityönä, onnistui ja pysyi aikataulussa tietomallinnuksen avulla. Kirjaston merkitys osana kaupungin uusittua rakennetta on kiistaton ja on ymmärrettävää, että sen toteutuksessa pyrittiin saavuttamaan paras mahdollinen lopputulos, eikä taloudellisten rajoitusten takia tehty kompromisseja. BIM ohjelmien avulla kaikilla urakoitsijoilla oli jatkuva yhteys kehittyvään

projektiin eri vaiheiden aikana. Tämän rakennuksen valmistuminen aikataulussa vuonna 2012 oli osa valtakunnallista ohjelmaa. Kansallisen hankkeen tavoite – tuoda esille arkkitehtuurin ja muotoilun saavutuksia kaupunkisuunnittelussa laajalle yleisölle – onnistui tietotekniikan ansioista aikataulussa.

Fenomenologiaan pohjautuvassa arkkitehtuurin teoriassa tietokritiikki kohdistuu digitaalisten rakenteiden vaikutuksiin suunnittelutyössä. Pallasmaan, Carpon, Estevezin, Pérez-Gómezin ja Passinmäen tutkimuksiin sisältyy tietoisuus teknologian hallitsevasta asemasta. Laajempi diskursiivisen rakenteen merkitys välittyy, kun ymmärretään fenomenologinen käsitys todellisuuden monimuotoisuudesta. Oman tutkimukseni kautta olen ymmärtänyt digitaalisten rakenteiden hallitsevan aseman osana laajempaa yhteiskunnallista ilmiötä, mitä Brattonin teoriassa esitetty *Stack* ilmentää. Kun tätä katsotaan materialistisen historiankäsityksen näkökulmasta, jonka mukaan tuotanto hallitsee yhteiskunnan ilmiötä, näyttäytyy erilaisten ohjelmien ja alustojen kautta hahmotetut tilat, paikallisuus ja todellisuus kenties ongelmallisena.

Helsingin yliopiston Tila- ja kiinteistökeskuksen hallinnoima kirjaston rakennusprojekti osoittaa, että teknologian avulla voidaan saavuttaa kokonaisvaltaista projektin hallintaa, kunhan digitaalisten ohjelmistojen ja luovan työn kesken löytyy tasapaino. Näin teknologian voisi rinnastaa käsityön taitoon, missä onnistunut lopputulos vaatii harjaantumista, huolellisuutta, perehtymistä ja tutkimusta. John Deweyn esittämä ajatus oikeasta tasapainosta erilaisten toimintatapojen välillä, missä pyritään merkitykselliseen esteettiseen ilmaisuun, välittyy Kaisa-talon prosessin kuvauksesta. Sen kautta voidaan luovan toiminnan merkitys digitalisaation rinnalla ymmärtää niin, että tutkimustyölle ja inhimilliselle havainnolle annetaan tilaa ja aikaa teknologisten systeemien ohella. Tasapainon avulla säilyy yhteys elettyyn todellisuuteen, kun tilan tarkastelussa ymmärretään ja huomioidaan ero geometrisen tilan ja kehollisen kokemuksen välillä.

Kun analysoin Kaisa-talon merkitystä paikallisuuden näkökulmasta, huomasin ensin sen yhteyden Helsingin historiallisen arkkitehtuurin sisällä. Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että se tuntuu kuuluvan luonnollisesti kaupunkikuvaan. Yhteys

läheisessä korttelissa sijaitsevaan Saarisen piirtämään Rautatieasemaan, joka on yksi kaupungin historiallisia maamerkkejä, syntyy molempia hallitsevien kaarevien linjojen kautta, jotka on omaksuttu nykyarkkitehtuurin typologiaan uudelleen syy-seuraus suhteeseen. Tässä nähdään poeettista historiallisten elementtien tulkintaa. Niitä ei kopioida – kuten kertaustyylien aikana – luomaan arvokkuutta arkkitehtuurin kieleen. Sen sijaan historian huomiointi tuo jatkuvuutta kaupunkitilaan visuaalisena tarinana ja esteettisenä kokemuksena.

Samoin kuin Framptonin valitsemassa esimerkissä Vallen 1980-luvulla suunnittelemissa rakennuksissa Venetsiassa, historiallisten muotojen tulkinta voidaan Kaisa-kirjastossa nähdä huomioon ottamisena ja arvostuksen osoituksena vanhempaa arkkitehtuuria kohtaan. Esimerkki Zhang Ken arkkitehtuurista *hutong*-korttelin kiinalaisessa kontekstissa voidaan rinnastaa Kaisa-taloon tavassa, millä rakennus on istutettu korttelirakenteen sisään, ja miten se peilaa ympäröiviä yliopiston rakennuksia. Yhteydet eri historiallisten kerrostumien sisällä näkyvät myös Kaisa-talon sisäisessä rakenteessa. Lisäksi eri tilaohjelmat ilmaisevat niiden erilaista luonnetta ja eri vaiheissa syntyneet yliopiston yksiköt muodostavat orgaanisen kokonaisuuden kaupungin topologiassa.

Hegelinäinen ajatus taiteesta ajankuvan hengen ilmentymänä voidaan tulkita nykypäivän arkkitehtuurissa niin, että rakennetun ympäristön kautta välittyy globalisaation aiheuttama laajempi yhdenmukaistuminen. Sen vastapainona kehittyvä kiinnostus paikallisuuden ja alkuperäisten ympäristöjen tärkeydestä kuuluu dialektiseen diskursiivisuuden rakenteeseen, mikä kuvastaa hegeliläiseen estetiikan teorian ja laadun määritystä. Tähän nojaten voidaan toivoa että tehokkuuteen ja taloudelliseen optimointiin pyrkivän digitalisaation rinnalle kehittyy suunnitteluohjelmia, mihin sisältyy myös inhimillisen kokemuksen hahmotus. Globalisaation vaikutuksia vastustava arkkitehtuurin suuntaus voidaan tunnistaa tavassa millä paikallisuutta huomioidaan ja määritellään, niin että työskentelyssä säilyy intuitiivinen näkemys ja yhteys tilaan.

## Lähdeluettelo

**Aalto, Alvar** (1980) *Synopsis; Painting, Architecture, Sculpture*, Birkhäuser Verlag

**Agacinski, Sylviane** (1992) *Volume: Philosophie et politiques de l'architecture*, Éditions Galilée

**Allen, L. & Pearson, L. C.** (2016) *Drawing Futures: Speculations in Contemporary Drawing for Art and Architecture*, UCL Press

**Arbib, Michael** (2013) '[Why] Should Architects Care about Neuroscience' teoksessa *Architecture and Neuroscience*, (toim. Tidwell) Tapio Wirkkala - Rut Bryk Foundation

**Baudrillard, Jean** (1985) 'The Ecstasy of Communication' teoksessa *Postmodern Culture* (toim. Foster), Pluto Press

**Bennett, Maxwell & Hacker, Peter**, (2003) *Philosophical foundations of neuroscience*, Blackwell Publishing

**Borges de Araújo, Miguel** (2018) *The Work of the Studio Aalto Collaborators: Practice, Craft and Theory*, Datutop

**Canizaro, Vincent** (2007) *Architectural Regionalism, Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition*, Princeton Architectural Press

**Carpó, Mario** (2009) *The Second Digital Turn*, MIT Press

**Casey, Edward S.** (1998) *The Fate of Place*, University of California Press

**Celento, David** (2010) 'Innovate or Perish: New Technologies and Architecture's Future' teoksessa *Fabricating Architecture: Selected Readings in Digital Design and Manufacturing*, Princeton Architectural Press

**Colquhoun, Alan** (1997) 'The Concept of Regionalism' teoksessa *Architectural Regionalism, Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* ((toim. Canizaro), 2007, Princeton Architectural Press



**Colquhoun, Alan** (1996) 'Critique of Regionalism' teoksessa *Architectural Regionalism, Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* (toim. Canizaro), 2007, Princeton Architectural Press

**Croset, Pierre-Alain & Skansi, Luka** (2018) *Modern and Site Specific: The Architecture of Gino Valle*, Lund Humphries

**De Landa, Mario** (2001) 'Deleuze and the Use of the Genetic Algorithm in Architecture' teoksessa *Phylogenesis, foa's ark, Foreign Office Architects* (toim. Kubo, Ferré) 2004, Actar

**Dewey, John** (1980) *Art as Experience*, Perigee Books

**Estevez, Daniel** (2001) *Dessin d'architecture et infographie*, CNRS Éditions

**Evans, Robin** (1995) *The Projective Cast*, MIT Press

**Forty, Adrian** (2012 ) *Words and Buildings: A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames & Hudson

**Foster, Hal** (1985) *Postmodern Culture*, Pluto Press

**Frampton, Kenneth** (1985) 'Towards a Critical Regionalism' teoksessa *Postmodern Culture* (toim. Foster), Pluto Press

**Frampton, Kenneth** (2000) *Modern Architecture, A Critical History*, Thames & Hudson

**Hegel, G.W.F.** (2013 ) *Taiteenfilosofia, johdanto estetiikan luentoihin*, Gaudeamus

**Hopkins, Burt** (1997) *Husserl in Context*, Kluwer Academic Publishers

**Husserl, Edmund** (2014) *Méditations Cartésiennes*, Vrin

**Husserl, Edmund** (2009) *Fenomenologian Idea*, Loki-kirjat

**Jacobs, Jane** (1972) *The Death and Life of Great American Cities: The Failure of Town Planning*, Random House

**Jencks, Charles** (2011) *The Story of Post-Modernism*, Wiley

**Jokinen, Teppo** (2015) 'Renesanssin monet tilat' teoksessa *Perspektiivi kuvataiteen historiassa* (toim. Vakkari), Gaudeamus

**Kervanto Nevanlinna, Anja** (2005) *Näköaloja kadunkulmalta, Kaupunkihistorian kirjoituksia*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

**Kruskopf, Erik** (2012) *Alvar Aalto Kuvataiteilijana*, Suomen Kirjallisuuden Seura

**Lahti, Juhana** (2015) 'Perspektiivi ja digitaalisuus' teoksessa *Perspektiivi kuvataiteen historiassa* (toim. Vakkari), Gaudeamus

**Lakoff, G., Johnson, M.** (1999) *Philosophy in the Flesh, Basic Books*

**Lantto, Reino** (2012) *Kaisa-talo, Helsingin yliopiston kirjasto*, Helsingin Yliopisto

**Leach, Neil** (2000) *The Anaesthetics of Architecture*, MIT Press

**Lefaivre, Liane & Tzonis, Alexander** (2012) *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization*, Routledge

**Lefaivre, Liane & Tzonis, Alexander** (2003) *Critical Regionalism, Architecture and Identity in a Globalised World*, Prestel

**Lefebvre, Henri** (1991) *The Production of Space*, Blackwell Publishing

**Lehtonen, Hilikka** (1994) *Perspektiivejä Arkkitehtuurisuunnitelmien esityskäytäntöihin*, Yhdyskuntasuunnittelun täydennuskoulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu, Espoo

**Lemerle, Frédérique & Carpo, Mario** (2005) 'Perspective, projections, projet. Technologie de la représentation architecturale' teoksessa *Les Cahiers de la Recherche Architecturale et Urbaine*, Éditions du patrimoine

**Le Corbusier** (2004) *Kohti uutta arkkitehtuuria*, Avain

**Lukkarinen, Ville** (2015) *Piirtäjän maisema – Paikan kokeminen piirtämällä*, Suomen Kirjallisuuden Seura

**Lyotard, Jean-François** (2005) 'Introduction to The Postmodern Condition' teoksessa *Art in Theory 1900–2000*, Blackwell Publishing

**Marr, David** (2010) *Vision*, MIT Press

**Mattila, Hanna** (2007) 'Mistä puhutaan, kun puhutaan ympäristön laadusta?', teoksessa *Laatua kaupunkiin* (toim. Knuuti), Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus

**Mitchell, W., J.** (1993) *The Logic of Architecture, Design, Computation, and Cognition*, MIT Press

**Mumford, Lewis** (2000) *Art and Technics*, Columbia University Press, 1952

**Määttänen, Pentti** (2015) *Mind in Action – Experience and Embodied Cognition in Pragmatism*, Springer

**Norberg-Schultz, Christian** (2013) 'The Phenomenon of Place' teoksessa *The Urban Design Reader* (toim. Larice, Macdonald), Routledge

**Nussaume, Yann** (2014) *Tadao Ando, Pensées sur l'architecture et le paysage*, Arléa

**Ots, Emm** (2011) *Decoding Theory Speak*, Routledge

**Pallasmaa, Juhani** (1993) *Maailmassaolon taide, Kirjoituksia Arkkitehtuurista ja Kuvataiteista*, Painatuskeskus

**Pallasmaa, Juhani** (2012) *The Eyes of the Skin*, Wiley

**Pallasmaa, Juhani** (2017) *Ajatteleva käsi*, Ntamo

**Pallasmaa, Juhani & Sato, Tomoko** (2007) *Alvar Aalto : Through the Eyes of Shigeru Ban*, Black Dog Publishing

**Panovsky, Erwin** (1991) *Perspective as Symbolic Form*, Zone Books

**Passinmäki, Pekka** (2011) *Arkkitehtuurin Uusi Poetiikka*, Tampereen Teknillinen Yliopisto

**Passinmäki, Pekka** (1997) *Arkkitehtuurin Unohtunut Ethos*, TAJU

**Pimlott, Mark** (2016) *The Public Interior as Idea and Project*, Jap Sam Books

**Pelkonen, Eeva-Liisa** (2014) 'In Conversation with Kenneth Frampton' teoksessa *Alvar Aalto - Second Nature*, (toim. Kries, Eisenbrand) Vitra Museum

**Pérez-Gómez, Alberto** (2005) 'Les transformations paradoxales de la perspective dans la représentation architecturale moderne' *Les Cahiers de la recherche architecturale et urbaine*; Septembre 2005, issue 17

**Pérez-Gómez, Alberto & Pelletier, Louise** (1997) *Architectural Representation and the Perspective Hinge*, MIT Press

**Pérez-Gómez, Alberto** (1990) *Architecture and the Crisis of Modern Science*, MIT Press

**Pevsner, Nicolaus** (1972) *Pioneers of Modern Design*, Penguin Books

**Rasmussen, S. E.** (1959) *Experiencing Architecture*, MIT Press

**Reeder, Harry** (1997) 'Husserl's Phenomenology and Contemporary Science' teoksessa *Husserl in Contemporary Context*, Kluwer Academic Publishers

**Ricoeur, Paul** (1965) 'Universal Civilization and National Cultures' teoksessa *Architectural Regionalism, Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* (toim. Canizaro), 2007, Princeton Architectural Press

**Rossi, Aldo** (1982) *The Architecture of the City*, The MIT Press

**Saarikangas, Kirsi** (1999) 'Johdanto: Merkityksellinen Tila' teoksessa *Kuvasta Tilaan* (toim. Saarikangas), Vastapaino

**Saarikangas, Kirsi** (1999) 'Tila, Konteksti ja Käyttäjä' teoksessa *Kuvasta Tilaan* (toim. Saarikangas), Vastapaino

**Schildt, Göran (2007)** *Alvar Aalto elämä*, Alvar Aalto-museo

**Speck, Lawrence** (1987) 'Regionalism and Invention' teoksessa *Architectural Regionalism, Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* (toim. Canizaro), 2007, Princeton Architectural Press

**Stewen, Riikka** (1999) 'Perspektiivi: (Post-) Modernin Diagnostiikan Alkeita' ' teoksessa *Kuvasta Tilaan* (toim. Saarikangas), Vastapaino

**Venturi, Robert** (1966) *Complexity and Contradiction in Architecture*, Architectural Press

**Vihanninjoki, Vesa** (2015) 'Kaupunkiympäristön estetiikka hyvinvointikysymyksenä' teoksessa *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*, (toim. Haapala, Puolakka, Rannisto), Suomalaisen kirjallisuuden seura

**Walker, Ralph C. S.** (1982) *Kant*, Routledge & Kegan Paul

**Weston, Richard** (1995) *Alvar Aalto*, Phaidon

**Wäre, Ritva** (2001) 'Finlande: un enjeu nationale et un modèle européen' teoksessa *Le Régionalisme, Architecture et Identité*, (toim. Loyer, Toulrier), Éditions du Patrimoine

**Yu, Shuishan** (2013) *Chang'an Avenue and the Modernization of Chinese Architecture*, University of Washington Press

**Zevi, Bruno** (1978) *The Modern Language of Architecture*, University of Washington Press

#### **Artikkelit:**

**Arkkitehti**, UU AA 3, 3/2018, s. 65

**Giamarelos, Stylianos** (2016) 'Intersecting Itineraries Beyond the Strada Novissima: The Converging Authorship of Critical Regionalism', *Architectural Histories*, 4(1), s. 1–18

**Lundén Eero & Österlund Toni** (2010) 'Tulevaisuuden Algoritmit' julkaisussa *Arkkitehti* vol. 1-2010, s. 11–16

**Meade, Martin** (1988) 'Fiesso Formality' *The Architectural Review*, issue 1095, May 1988, s. 67–69

**Nivala, Asko** (2018) 'Digitaalisten ihmistieteiden materiaalisesta perustasta. Haastattelussa Jussi Parikka' julkaisussa *Niin ja Näin* 1-2018, s. 89–93

**Pallasmaa, Juhani** (1988) 'Tradition and Modernity' *The Architectural Review*, issue 1095, May 1988, s. 2734

**Rantala, J** (2018) 'Koodin ja ohjelmiston filosofiasta' julkaisussa *Niin ja Näin* 1-2018, s.101–107

**Savela, Mika** (2018) 'Arkkitehtuuri digitaalisuuden jälkeen' julkaisussa *Arkkitehti*, vol 6-2018 s. 24–27

**Savela, Mika** (2018) 'Uudenajan ateljee' julkaisussa *Arkkitehti*, vol. 6-2018 s. 28–33

**Wilkinson, Tom** (2015) 'Volume Control' julkaisussa *The Architectural Review*, issue 1415, Jan 2015

#### **Elektroniset lähteet:**

**Arkkitehtuurimuseo**, Alvar Aalto Medal 2017  
<http://www.mfa.fi/exhibition?nid=228460688>

**Bratton, Benjamin**, (2015), interview, Het Nieuwe Instituut  
<https://tuinvanmachines.hetnieuweinstituut.nl/en/stack-and-posthuman-user-interview-benjamin-bratton>

**Bayndrian, Joanna** (2018) 'Big Messy Courtyard: Micro Yuan'er' Assemble Papers  
<https://assemblepapers.com.au/2018/04/05/big-messy-courtyard-micro-yuaner/>

**Jacob, Sam**, 'Architecture Enters the Age of Post-Digital Drawing', Metropolis  
<http://www.metropolismag.com/architecture/architecture-enters-age-post-digital-drawing/pic/22618/>

**Stott, Rory** (2017) 'Zhang Ke Awarded 2017 Alvar Aalto Medal'

<https://www.archdaily.com/879518/zhang-ke-awarded-2017-alvar-aalto-medal>

**Yifan Zhang**, (2016) 'Reporting from the Front' in China : A Talk with Zhang Ke

<https://www.archdaily.com/787041/reporting-from-the-front-in-china-a-talk-with-zhang-ke-of-zao-standardarchitecture>

### **Muut lähteet:**

Anttinen, Selina, Helsinki, 24.9.2019, haastattelu

M.A.D, Helsinki, 7.12.2017, seminaari

Oiva, Vesa, Helsinki, 29.8.2019, haastattelu

Zhang Ke, Arkkitehtuurimuseo, Helsinki, 12.9.2017, haastattelu

Zhang Ke, Finlandiatalo, Helsinki, 12.9.2017, luento

## Kuvaliitteet

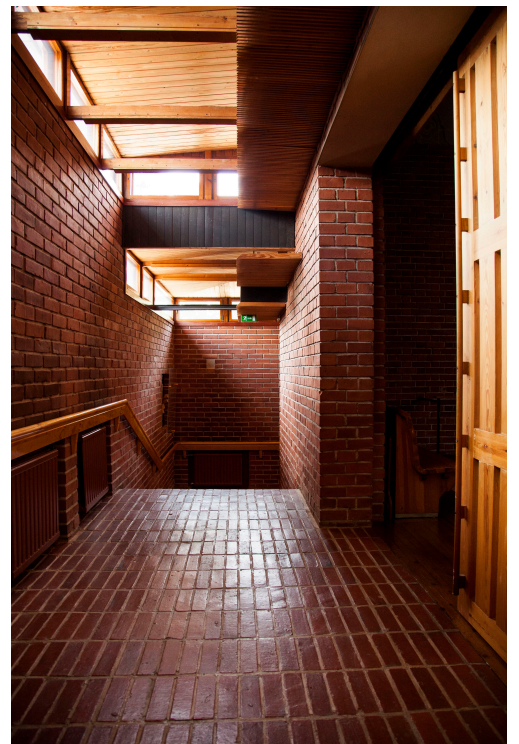


Kuvat 1 ja 2: Kerrostalot Giudeccan saarella,  
Venetsia, Italia, 1980–1986  
Arkkitehti: Gino Valle  
kuvat ©Marianna Wahlsten





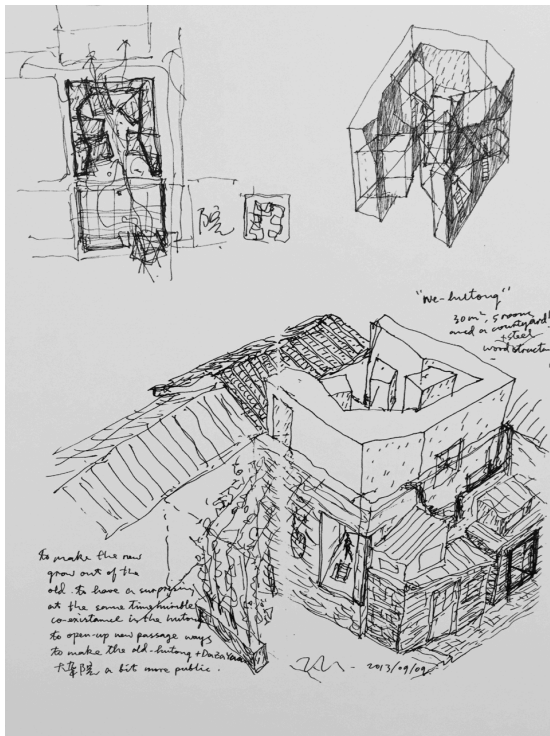
Kuvat 3,4,5  
Säynätsalon kunnantalo, 1952  
Arkkitehti: Alvar Aalto,  
kuvat ©Marianna Wahlsten







Kuvat 6 ja 7  
Lasten kirjasto ja taidekeskus Micro Yuan'er,  
Peking, Kiina,  
Arkkitehti: Zhang Ke  
Kuvat: © ZAO/standardarchitecture

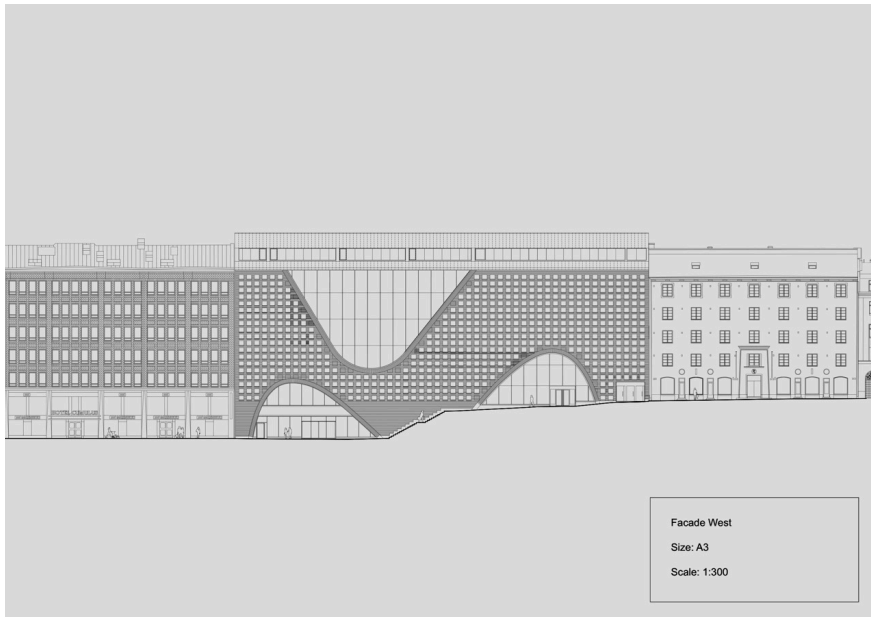


Kuva 8.  
Luonnostelma,  
Zhang Ke  
Arkkitehtuurimuseo, Helsinki  
©ZAO/standardarchitecture

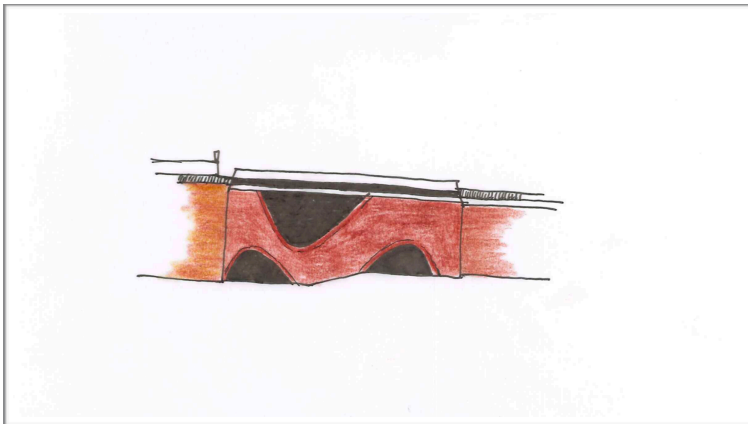


Kuva 9.  
Yksityiskohta, ulkoseinä  
Micro Yuan'er lasten kirjasto ja taidekeskus  
Venetsian Biennaali 2016  
kuva Marianna Wahlsten





Kuva 10.  
Kaisa-talo,  
lännen puoleinen julkisivu  
© Anttinen Oiva Arkkitehdit



Kuvat 11 ja 12.  
Kaisa-talo, suunnittelun alkuvaiheessa  
toteutettuja luonnostelmia  
© Anttinen Oiva Arkkitehdit



Kuva 13.  
Judendsali,  
Lars Sonck ja Valter Jung, 1904  
kuva © Marianna Wahlsten



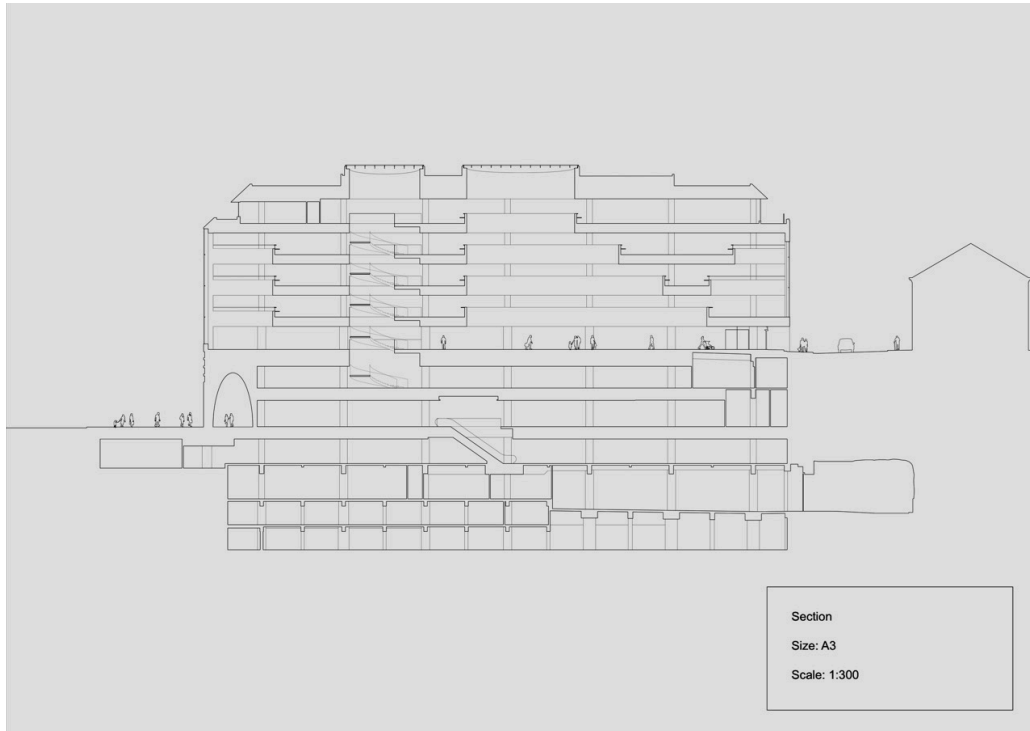
Kuva 14.  
Kaisa-talo,  
Anttinen Oiva Arkkitehdit, 2012  
3 kerros, pääaula  
kuva © Marianna Wahlsten



Kuva 15.  
Portaikko, Porthania,  
Arkkitehti: Aarne Ervi, 1957  
kuva © Marianna Wahlsten



Kuva 16.  
Portaikko, Kaisa-talo,  
Anttinen Oiva arkkitehdit, 2012  
kuva © Marianna Wahlsten



Kuva 17.  
Kaisa-talo, 2012  
leikkaus  
© Anttinen Oiva Arkkitehdit